

ಸಂಧಿ ೬ - ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಸಂಧಿ (ಪಂಚಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಸಂಧಿ)

ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಗುರುಗಳ..... || ಪ ||

ಜನನಿಸಿತ ಭೂವಾರಿದಾಂಬರ
ವೆನಿಪ ಪಂಚಾಗ್ನಿಯಲಿ ನಾರಾ
ಯಣನ ತ್ರಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ||
ನೆನೆದು ದಿವಸಗಳೆಂಬ ಸಮಿಧಿಗ
ಳನು ನಿರಂತರ ಹೋಮಿಸುತ ಪಾ
ವನಕೆಪಾವನವೆನಿಪ ಪರಮನಬೇಡು ಪರಮಸುಖ || ೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜನನಿ=ತಾಯಿ, ಪಿತ=ತಂದೆ, ಭೂ=ಭೂಮಿ, ವಾರಿದ=ಮೇಘ, ಅಂಬರ=ಆಕಾಶವು, ಯೆನಿಪ= ಯೆಂಬ, ಪಂಚಾಗ್ನಿಯಲಿ=ಶಿ ವಿಧ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಾರಾಯಣನ, ತ್ರಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ=೩೦ ಮೂರ್ತಿಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರ= ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು, ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ವ್ಯಾಪನೆಯನ್ನೂ, ನೆನೆದು=ಸ್ಮರಿಸಿ, ದಿವಸಗಳೆಂಬ, ಸಮಿಧಿಗಳನು=ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು, ನಿರಂತರ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಹೋಮಿಸುತ=ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಪಾವನಕೆಪಾವನವೆನಿಪ=ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಪರಮನ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪರಮಸುಖ=ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಬೇಡು=ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂರ್ದ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು, ಉಂಟುವುದು, ಉಡುವುದೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ಪೂಜೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಸಾಕು; ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೆಚ್ಚುವನು; ವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆನೇ ಮುಕ್ತಿ ಆಗುವುದು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ವಿಭೂತಿ' ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಅಗ್ನಿಯ ಮುಂದೆ ಕೂತು ಹೊಗೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಇಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಯಾಗವಲ್ಲ. ಅನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕ ಭಗವಂತನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ತಾಯಿ ತಂದೆ ಮೊದಲಾದವರ ಸೇವೆಯೇ ಯಾಗವೆಂದು ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಎಂಬ ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಿಂದ, ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ:- ಅಗ್ನಿಯೆಂದರೆ ಬೆಂಕಿಯೆಂತಲೂ, ಸಮಿಧವೆಂದರೆ ಕಾಷ್ಠಗಳೆಂದೇ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ತಾಯಿ ೧ ಅಗ್ನಿ, ತಂದೆ ೧ ಅಗ್ನಿ, ಭೂಮಿ ೧ ಅಗ್ನಿ, ಮೇಘ ೧ ಅಗ್ನಿ, ಆಕಾಶ ೧ ಅಗ್ನಿ; ಹೀಗೆ ೫ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಪಂಚರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನಲ್ಲದೆ, ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಇದರ ವಿವರ ಹೀಗೆ:- ತಾಯಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪವಿರುವುದು. ಆ ಅನಿರುದ್ಧನೊಳಗೆ, ಅನಿರುದ್ಧ ಅನಿರುದ್ಧ, ಅನಿರುದ್ಧ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ ವಾಸುದೇವ, ಅನಿರುದ್ಧ ನಾರಾಯಣ, ಹೀಗೆ ೧ ರೂಪದಲ್ಲಿ ೫ ರೂಪಗಳು. ಇದರಂತೆ ತಂದೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ೫ ರೂಪಗಳು. ಅಂತು ಒಂದೊಂದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ೬ ರೂಪಗಳಂತೆ ೫ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ೩೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನು. ಅಥವಾ ತಾಯಿತಂದೆ ಮೊದಲಾದ ಐವರಲ್ಲಿ ೫ ರೂಪಗಳು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳು. ಅಂತು ೩೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವನು. ಇವನ ವ್ಯಾಪಾರವೇನೆಂದರೆ, ತಾಯಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು; ತಂದೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೀಜಭೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಭೂಮಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಮೇಘವು ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಹೀಗೆ ೫ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೩೦ ರೂಪಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಈ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿ, ದಿವಸಗಳೆಂಬುವದೇ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೂಜಾರೂಪವಾದ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪಾವನಕ್ಕೆ ಪಾವನತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಪರಮಸುಖಕರವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಗಗನಪಾವಕ ಸಮಿಧಿ ರವಿರ
ಶ್ಮಿಗಳೆ ಧೂಮವುವರ್ಷಿಯನಿಪುದೆ
ಹಗಲು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆ ಕಿಡಿಗಳು ಚಂದ್ರಮಾಂಗಾರ ||
ಮೃಗವರೋದರನೊಳಗೆ ಐರೂ
ಪಗಳ ಚಿಂತಿಸಿ ಭಕ್ತಿರಸ ಮಾ
ತುಗಳೆ ಮಂತ್ರವುಮಾಡಿ ಹೋಮಿಸುವರು ವಿಪಶ್ಚಿತರು || ೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಗಗನ=ಆಕಾಶವು, ಪಾವಕ=ಅಗ್ನಿಯು, ಸಮಿಧಿ=ಕಾಷ್ಠವು, ರವಿ=ಸೂರ್ಯನು; ರಶ್ಮಿಗಳೇ=ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳೇ, ಧೂಮವು=ಹೊಗೆಯು; ಅರ್ಚಿಯೆನಿಪುದೇ= ಜ್ವಾಲೆಯೆನ್ನುವುದೇ, ಹಗಲು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆ ಕಿಡಿಗಳು; ಚಂದ್ರಮಾ=ಚಂದ್ರನು, ಅಂಗಾರ=ಬೆಂಕಿಯು, ಮೃಗವರೋದರನೊಳಗೆ=ಚಂದ್ರನೊಳಗೆ, ಐರೂಪಗಳ ಚಿಂತಿಸಿ= ನಾರಾಯಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಷಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಭಕ್ತರಸಮಾತುಗಳೆ=ಭಕ್ತರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ, ಮಂತ್ರವು ಮಾಡಿ=ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವಿಪಶ್ಚಿತರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಹೋಮಿಸುವರು=ಹೋಮಮಾಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ತಂದೆ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಒಂದೊಂದರೊಳಗೆ ಮತ್ತೂ ಐದು ರೂಪವನ್ನೂ ಒಟ್ಟು ೩೦ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಕಾಶ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೩೦ ರೂಪಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಷಿ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಷಿ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ಅಸೌವಾವಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಏವ ಸಮಿದ್ರಶ್ವಯೋ ಧೂಮೋಹರರ್ಚಿಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಅಂಗಾರಾ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ವಿಷ್ಠಲಿಂಗಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇ ತಸ್ಮನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಯುತೇಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅರ್ಥ ಬರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಗಗನ ಅಂದರೆ ಆಕಾಶವು, ಪಾವಕ=ಅಗ್ನಿ; ಸೂರ್ಯನು ಕಾಷ್ಠ, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಧೂಮ, ಹಗಲು ಜ್ವಾಲೆಯು, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಡಿಗಳು, ಚಂದ್ರನು ಕೆಂಡ, ಚಂದ್ರನೊಳಗೆ ಅಂದರೆ, ಚಂದ್ರಾದಿ ಐವರೊಳಗೆ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಷಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಭಕ್ತರಸಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಹೋಮದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಅಗ್ನಿ, ಕಾಷ್ಠ, ಧೂಮ, ಜ್ವಾಲೆ, ಕಿಡಿ, ಕೆಂಡಗಳೆಂಬ ಆರರಲ್ಲಿಯೂ ತಚ್ಚಬ್ಧವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ, ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣ, ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ, ಹಗಲುಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾನಿರುದ್ಧ, ಹೀಗೆ ಅಖಂಡವಾದ ಆಕಾಶಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣರೂಪವನ್ನೂ, ಉಳಿದ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಷಿ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಅಂತು ೬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ನಾರಾಯಣಾದಯಃ ಪಂಚಕ್ರಮಾತ್ಪಂಚಾಗ್ನಿಃ ಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ|| ಅದನಾದಂಗ ನೇತ್ಯತ್ಪಾನಿರತರಾಮಚಲತ್ಪತಃ|| ಸಮೇಧನಾತ್ಸಮಿದ್ರಿಷ್ಟುದ್ಧೂತ್ಕಾರಾದ್ಧೂಮ ಉಚ್ಯತೆ|| ಅರಂಚಿತತ್ಪಾದರ್ಚಿಶ್ಚಸೋಂಗಾರೋಂಗರತೇರಪಿ|| ವಿವಿಧಂ ಸ್ಫುರಣಾಚ್ಚೈವ ವಿಷ್ಠಲಿಂಗ ಇತೀರಿತಃ|| ಪುನರ್ನಾರಾಯಣಾದ್ಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚರೂಪವಾಃ|| ಆದಿತ್ಯಃ ಸತಥಾಽದಾನಾದ್ರಶ್ಮೀರತಿಶಂರೂಪತಃ|| ತಮಸಾಹನನೀಯತ್ಪಾದಹಶ್ಚಂದ್ರಃ ಪರಂಸುಖಂ ಅನನ್ಯ ರಾಜೋ ನಕ್ಷತ್ರಂ” ಇದರ ಅರ್ಥ:-

ಆಕಾಶ, ಮೇಘ, ಭೂಮಿ, ತಂದೆ (ಪುರುಷ), ತಾಯಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ಈ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಾರಾಯಣಾದಿ ಷಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ನಾರಾಯಣ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧಗಳೆಂಬ ಪಂಚರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಗ್ನಾದಿ ಹೆಸರು ಪರಮಾತ್ಮನದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆ-ಕಾ-ಶ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶನೆಂದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅದೇ ನಾರಾಯಣನು ಅಗ್ನಿನಾಮಕನು. “ಅತ್ತೀತ್ಯಗ್ನಿಃ” ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭಕ್ತಿಸುವುದರಿಂದ, ಅಂದರೆ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಭಕ್ತಿಸುವನೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ, ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿ ರೂಪದಿಂದ ಸರ್ವಭಕ್ಷನಾದುದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಹೆಸರು. ‘ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯ ಏವಸಮಿತ್’ ಈ ಆಕಾಶಾಗ್ನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯನ್”ಏ ಸಮಿತ್ ಅಂದರೆ ಕಾಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ಖಂಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ಆದಿತ್ಯಃ ಆದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯನಾಮಾ ಆದಿತ್ಯಸ್ಥೋ ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮಾ’ ಸಕಲ ಜನರು ಮಾಡುವ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; ಅಥವಾ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಆದಿತ್ಯನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಮಿಧವೆಂದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ‘ಸಮೇಧನಾತ್ಸಮಿದ್ರಿಷ್ಟುಚ್ಯತೆ’ ಎಲ್ಲರನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸಮಿತ್ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ‘ರಶ್ಮಯೋಧೂಮಃ’ ರಶ್ಮಿಗಳೆಂದರೆ ಕಿರಣಗಳು, ಧೂಮವೆಂದರ್ಥ ‘ರತಶಂರೂಪತ್ವೇನ ರಶ್ಮಿನಾಮಾ; ರಶ್ಮಿಗಳೇ ನಾರಾಯಣೋ ವಾಸುದೇವಾತ್ಮಾ ದೂತ್ಕರೋತಿನಿರಾಕರೋತೀತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿನಿತಿ ಧೂಮನಾಮೋಚ್ಯತೆ’ ರತಿ ಸುಖರೂಪನಾದುದರಿಂದ ರಶ್ಮಿಯೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಈ ರಶ್ಮಿಗಳೆಂದರೆ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಧೂಮನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ‘ಅಹರರ್ಚಿಃ’ ಹಗಲು, ಜ್ವಾಲೆಯೆಂದರು. ಇದರರ್ಥ, ತಮಸಾ ಅಹನನೀಯಾತ್ಪಾದಹರ್ನಾಮ ಗತೋನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣಾತ್ಮಾ ಅರ್ಚಿಃ ಅರಂಚಿತತ್ವೇನಾರ್ಚಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೆ’ ಕತ್ತಲಿನಿಂದ ಹಾನಿಯು ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ‘ಅಹಃ’ ಅಂದರೆ ಹಗಲು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಅರ್ಹಗತ ರೂಪವು ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣ ರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕಾರ ಹೊಂದದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇರೀತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಚಿಯೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. “ಚಂದ್ರಮಾ ಅಂಗಾರಾಃ” ಚಂದ್ರನು ಕೆಂಡಯೆಂಬದರ ಅರ್ಥ. “ಸುಖರೂಪತ್ವಾಚ್ಚಂದ್ರನಾಮಾ ಚಂದ್ರಗತಃ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾತ್ಮಾ|| ಅಂಗಾರಾಃ=ಅಂಗೇಷು ರಮಣ ಹೇತುತ್ವಾದಂಗಾರಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ” ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ

ಚಂದ್ರನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಚಂದ್ರಗತ ರೂಪವು ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸ್ವರೂಪವು. ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರವೆಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು. ಅಂಗಾರವೆಂದರೆ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ (ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ) ರಮಿಸುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾರನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. 'ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾಃ' ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕಿಡಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರರ್ಥ:- ಅನನ್ಯ ರಾಜತ್ವೇನ ನಕ್ಷತ್ರನಾಮಾ; ನಕ್ಷತ್ರಗತಃ ನಾರಾಯಣಾನಿರುದ್ಧಾತ್ಮಾ, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪೇಣ ವಿವಿಧಂ ಸ್ಫುರಣಾದ್ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ' ಇವನಿಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರನೆಂದು ಹೆಸರು. ನಕ್ಷತ್ರಗತ ರೂಪವು ನಾರಾಯಣ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪವು. ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ಸ್ಫುರಣವೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೀನನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಮೇಲೆಹಾಕಿದರೆ ಹಾರಿಬೀಳುವುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಚಲಿಸಿದುದರಿಂದ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಆಕಾಶನಾಮಕ ನಾರಾಯಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಭಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕೂಡಿದ ೬ ರೂಪವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜನರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವರೋ ಅಂತಹವರನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಷಡ್ರೂಪವುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಕೊಡುವರು. ಆ ಆಹುತಿ ರೂಪವಾದ ಸಜ್ಜನರು ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಅಂದರೆ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಶೇರುವರು.

ಪಾವಕನು ಪರ್ಜನ್ಯ ಸಮಿಧಿಯು
ಪ್ರಾವಹೀಪತಿ ಧೂಮಗಳೆ ಮೇ
ಫಾವಳಿಗಳರ್ಚಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಭೆ ಗರ್ಜನವೆ ಕಿಡಿಯು ||
ಭಾವಿಸುವದಂಗಾರ ಶಿಡಿಲೆಂ
ದೀವಿಧಾಗ್ನಿಯೊಳಬ್ಬಜಾತನ
ಕೋವಿದರು ಹೋಮಿಸುವರನುದಿನ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಲಿ || ೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪಾವಕನು=ಅಗ್ನಿಯು, ಪರ್ಜನ್ಯ=ಮೇಘಾಭಿಮಾನಿಯು, ಸಮಿಧಿಯು=ಕಾಷ್ಠವು, ಪ್ರಾವಹೀಪತಿ=ಪ್ರಾವಹೀಪತಿಯಾದ ವಾಯು, ಧೂಮಗಳೆ=ಹೊಗೆಗಳು, ಮೇಘಪಂಚ್ಚಿಗಳು, ಅರ್ಚಿ=ಜ್ವಾಲೆಯು, ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ=ಮಿಂಚು, ಗರ್ಜನವೆ=ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯು, ಕಿಡಿಯು, ಶಿಡಿಲು, ಅಂಗಾರ=ಕೆಂಡವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು. ಈ ವಿಧಾಗ್ನಿಯೊಳಗೆ, ಅಬ್ಬಿಜಾತನ=ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೀವರನ್ನು, ಕೋವಿದರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು (ದೇವತೆಗಳು) ಅನುದಿನ= ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಪರಮಭಕ್ತಿಯಲಿ, ಹೋಮಿಸುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಘಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಕ್ರಮವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿನ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಆರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ:- 'ಪರ್ಜನ್ಯೋವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯ ವಾಯುರೇವ ಸಮಿದಭಂಧೂಮೋ ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿರ ಶನಿರಂಗಾರಾಹ್ರಾದುನಯೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾಃ|| ತಸ್ಮನ್ನೇ ತಸ್ಮನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಸ್ತೋಮಜ್ ರಾಜಾನಂ ಜಹ್ವತಿ ತಸ್ಯಾ ಆಹುತೇವರ್ಷಃ ಸಂಭವತಿ' ಇದರರ್ಥ: ಎಲೈ ಗೌತಮ! ವಾವೇತ್ಯವಧಾರಣೆ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ಪರ್ಜನ್ಯ ಏವ' ಅಂದರೆ ಮೇಘಚಕ್ರವೇ ಅಗ್ನಿಯಂದರ್ಥ. 'ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಪರಮಸೃಜನ್ಯ ಮಸ್ತೀತಿ ಪರ್ಜನ್ಯಃ' ಜನನವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಜನ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮನ ಸೇವಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥಗಳುಳ್ಳವನಿಗೆ ಪರ್ಜನ್ಯನೆಂದು (ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು) ಹೆಸರು. ಈ ಪರ್ಜನ್ಯಗತ ರೂಪವು ವಾಸುದೇವನು. ಇಂತಹ ವಾಸುದೇವನು ಅಗ್ನಿಸ್ಥಾನೀಯನು. ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೆ. ಇಂತಹ ಪರ್ಜನ್ಯಗತ ವಾಸುದೇವಾಗ್ನಿಗೆ 'ವಾಯುರೇವ ಸಮಿತ್' ವಾಯುವೇ ಕಾಷ್ಠವು. ಜ್ಞಾನ ರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ವಾಯು ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಾಯುಗತ ಭಗವದ್ರೂಪವು ವಾಸುದೇವ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪವು. 'ಅಭಂಧೂಮಃ' ಮೇಘಪಂಚ್ಚಿಗಳೇ ಧೂಮವು. 'ಅಪಾಂಭರಣಾದಭನಾಮಾಭಗತೋ ವಾಸುದೇವ ವಾಸುದೇವಾತ್ಮಾ ಧೂಮಃ' ಉದಕಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ರಕ್ಷಣಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಭನೆಂದು ಮೇಘಪಂಚ್ಚಿಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಭಗತ ಭಗವದ್ರೂಪವು ವಾಸುದೇವ ವಾಸುದೇವ ರೂಪವು. ಇದೇ ಹೊಗೆಯು ಪೋರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಧೂಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರ್ಥ.

'ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿಃ' 'ವಿದ್ಯೋತನಾದ್ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮಾ ವಿದ್ಯುದ್ಗತಃ ವಾಸುದೇವಸಂಕರ್ಷಣನಾಮಾಃರ್ಚಿಃ' ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ (ಮಿಂಚು) ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ವಿದ್ಯುದ್ಗತ ಭಗವದ್ರೂಪವಾದ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅರ್ಚಿ ಅಂದರೆ ಜ್ವಾಲೆಯು. ಅಶನಿರಂಗಾಃ ಶಿಡಿಲೇ ಕೆಂಡವು. ಅಶನಿಃ 'ಅಶನಾದ ಶನಿನಾಮಾಶನಗತೋ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾತ್ಮಾ ಅಂಗಾರಾಃ' ಅನ್ನಭೂತನಾದುದರಿಂದ ಅಶನಿನಾಮಕನು. ಅಶನಿಗತ ಭಗವದ್ರೂಪವಾದ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೇ ಕೆಂಡಗಳು. 'ಹ್ರಾದುನಯೋ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾಃ' ಮೇಘಗರ್ಜನವೇ ಕಿಡಿಗಳು. 'ನಿರ್ಹಾದನಾತ್ ಹ್ರಾದುನಿನಾಮಾಹ್ರಾದುನಿ ಶಬ್ದತಮೇಘನಾದಗತೋ ವಾಸುದೇವಾನಿ ರುದ್ಧಾತ್ಮಾ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾಃ' ಭಯಂಕರವಾದ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೇಘಧ್ವನಿಗೆ ಹ್ರಾದುನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ತದ್ಗತ ವಾಸುದೇವಾನಿರುದ್ಧ ರೂಪವೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಹೀಗೆ ವಾಯು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಭಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಗತ ವಾಸುದೇವರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆಕಾಶಗತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ

ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸೋಮ (ಚಂದ್ರ)ನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಜೀವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಆಹುತಿಕೊಡುವರು. ಆ ಆಹುತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮೇಘಚಕ್ರ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮಳೆ ಬಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಶೇರಿಸುವರು, ಎಂದು ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕರಣಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವು ಬರುವುದು. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹನೆಂಬ ರಾಜನು ಗೌತಮರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದುದು. ಜೀವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಗೆಂಬ ಪ್ರವಹನೆಂಬ ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಗೌತಮರು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಶ್ರದ್ಧಾನಾಮಕ ಜೀವನನ್ನು ಅಕಾಶಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಆ ಜೀವನು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಆ ಚಂದ್ರಗತ ಜೀವನನ್ನು ಮೇಘಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಆ ಜೀವನು ವೃಷ್ಟಿಗತನಾಗುವನು. ಆ ವೃಷ್ಟಿಗತ ಜೀವನನ್ನು ಪೃಥಿವೀ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಅವನು ಅನ್ನನಾಗುವನು. ಅನ್ನರೂಪ ಜೀವನನ್ನು ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸುವರು. ಅವನು ರೇತಸಾಗುವನು. ಆ ರೇತೋರೂಪ ಜೀವನನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ನಾಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವರು. ಅವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು. ಈ ಪಂಚಾಹುತಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ೩೦ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಆಯಾಸ್ಥಾನಗತ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸುವುದೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಪ್ರಕರಣ ಭೇದದಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಫಲಿತಾಂಶದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ, ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ಪ್ರಕೃತ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು 'ಅಭಿಜಾತನ ಹೋಮಿಸುವರು' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಚಂದ್ರನೇ ಹೋಮದ್ರವ್ಯನೆಂದು ವಾಯ್ವಾದಿ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನೇ ಆಹುತಿಕೊಡುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಪದ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಆ ಘಟ್ಟವು ಜೀವನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಘಟ್ಟವು. ಆದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಧರಣಿಯೆಂಬುದೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂವ
ತ್ತರವೆ ಸಮಿಧಿ ವಿಹಾಯಸವೆ ಪೊಗೆ
ಇರಳುರಿ ದಿಶಾಂಗಾರವಾಂತರ ದಿಗ್ಗಲಯಕಿಡಿಯು ||
ವರುಷವೆಂಬಾಹುತಿಗಳಿಂದಲಿ
ಹರಿಯಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಕಲರೊಳಗ
ಧ್ವರಿಯನಾಗಿರು ಸರ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನ ಚಿಂತಿಸುತ || ೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಧರಣಿಯೆಂಬುದೆ=ಭೂಮಿಯನ್ನುವುದೆ, ಅಗ್ನಿ, ಸಂವತ್ತರವೆ, ಸಮಿಧಿ=ಕಾಷ್ಠವು, ವಿಹಾಯಸವೆ= ಆಕಾಶವೆ, ಪೊಗೆ=ಹೊಗೆಯು, ಇರಳೂ=ರಾತ್ರಿಯು, ಉರಿ=ಜ್ವಾಲೆಯು, ದಿಶಾ=ದಿಕ್ಕುಗಳು, ಅಂಗಾರ= ಕೆಂಡಗಳು, ಆವಾಂತರದಿಗ್ಗಲಯ=ವಿದಿಕ್ಕುಗಳೆ ಕಿಡಿಯು, ವರುಷವೆಂಬ=ಮಳೆಯೆಂಬ ಆಹುತಿಗಳಿಂದಲಿ ಹರಿಯ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ, ಸರ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನ=ಪೃಥಿವೀ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಸಂವತ್ತರ ಮೊದಲಾದ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾರಾಯಣ, ಸಂಕರ್ಷಣ ವಾಸುದೇವ ಮೊದಲಾದ ೬ ರೂಪಾತ್ಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ಸಕಲರೊಳಗೆ ಅಧ್ವರನಾಗಿರು=ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ವರನು ಹೇಗೆ ಅಧ್ವಕ್ಷನೋ ಹಾಗೆ ಸರ್ವರಿಗೆ ಅಧ್ವಕ್ಷನಾಗಿರು. ಇಂತಹಾ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ಅಧ್ವರರಂತೆ ಇರುವರೆಂಬ ಭಾವ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈಗ ಮೂರನೆಯ ಪೃಥಿವೀ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಂತೆ ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಿಗೂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿರುವುವು. ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತೆ. ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರ ಭಯದಿಂದ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಭೂಮಿಯು ಅಗ್ನಿ ಅಂದರೆ 'ಪೃಥಿತತ್ಪೃಥಿವೀನಾಮ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಃ ಸಂಕರ್ಷಣಃಅಗ್ನಿಃ' ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀಯೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪೃಥಿವೀಗತ ಸಂಕರ್ಷಣನು ಅಗ್ನಿಯು. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಸಂವತ್ತರನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸಂವತ್ತರಗತನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪನು ಕಾಷ್ಠವು. ಚಿನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶ ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ (ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ಆಕಾಶನಾಮಾ) ಅಥವಾ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಆಕಾಶನೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಆಕಾಶಗತ ಸಂಕರ್ಷಣ ವಾಸುದೇವ ಸ್ವರೂಪನು ಹೋಗೆ 'ರತಿದರ್ಶನಾದ್ರಾತ್ರಿಃ' ರತಿಪ್ರದನಾದುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ರಾತ್ರಿಗತ ಸಂಕರ್ಷಣ ಸಂಕರ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪನೇ ಜ್ವಾಲೆಯು. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ('ದಿಶತೀತಿಡಿಕ್') ದಿರ್ಜನಾಮಕನು ಪರಮಾತ್ಮನು. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸ್ವರೂಪನು ಕೆಂಡಗಳು 'ಅವಾಂತರಂದಿಶತೀತಿ ಅವಾಂತರದಿಕ್' ಅವಾಂತರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಅವಾಂತರ ದಿಕ್ಕೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅವಾಂತರ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ

ಸಂಕರ್ಷಣಾನಿರುದ್ಧನು ಕಿಡಿಗಳು. ಮಳೆ ಬಿಂದುಗಳನ್ನೇ ಆಹುತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹರಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಮೇಲೆಹೇಳಿದ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗತ ಸಕಲ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕನಾಗಿರು. ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಜಾತೀಯರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಉದ್ಧರಿಸುವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪುರುಷಶಿಖಿವಾಕ್ ಸಮಿಧಿಧೂಮವು
ಕರಣವರ್ಚಿಯು ಜಿಹ್ವೆಶ್ಲೋತ್ರಗ
ಳೆರಡು ಕಿಡಿಗಳು ಲೋಚನಗಳಂಗಾರಗಳೆನಿಸುವವು ||
ನಿರುತ ಭುಂಜಿಸುವನ್ನ ಯದುಕುಲ
ವರನಿಗವದಾನಗಳೆಂದೀ
ಪರಿಸಮರ್ಪಣೆಗೈಯೆ ಕೈಕೊಂಡನುದಿನದಿಪೊರೆವಾ || ೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪುರುಷ=ಪುರುಷನು, ಶಿಖಿ=ಅಗ್ನಿಯು, ವಾಕ್=ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು, ಸಮಿಧಿ=ಕಾಷ್ಠವು, ಕರಣ= ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯವು, ಧೂಮ=ಹೊಗೆ, ಅರ್ಚಿಯು=ಜ್ವಾಲೆಯು, ಜಿಹ್ವೆ= ನಾಲಿಗೆಯು, ಶ್ಲೋತ್ರಗಳೆರಡು=ಕಿವಿಗಳೆರಡು, ಕಿಡಿಗಳು, ಲೋಚನಗಳು=ಕಣ್ಣುಗಳು, ಅಂಗಾ-ರವೆನಿಸುವವು ಕೆಂಡಗಳು ಅನಿಸುವವು. ನಿರುತ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಭುಂಜಿಸುವ=ನಾವು ಭೋಜನಮಾಡುವ, ಅನ್ನ=ಅನ್ನವನ್ನು, ಎದುಕುಲವರನಿಗೆ=ಎದುಕುಲ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅವದಾನಗಳೆಂದು=ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಈ ಪರಿ ಅನುದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮರ್ಪಣೆಗೈಯೆ, ಕೈಕೊಂಡು=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅನುದಿನವು=ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೊರೆವಾ= ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಪುರುತ್ವಾತ್ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ಪುರುಷನಾಮಾ' ಅನಂತನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪುರುಷನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಈ ಪುರುಷನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯು ಅಗ್ನಿಯು. 'ತಸ್ಯಪುಂಗತಸ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸ್ತುಕ್ತ ತ್ವಾದ್ವಾಚ್ ನಾಮಾವಾಚಿಸ್ಥಿತಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾರಾಯನಾತ್ಮಸಮಿತ್' ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಮಾತನಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ವಾಕ್ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಈ ಪುರುಷನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಕ್ಯಸ್ಥಿತ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ನಾರಾಯಣನು ಕಾಷ್ಠನು. ಚಲನಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನು. ಈ ಪ್ರಾಣಸ್ಥ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವಾಸುದೇವ ಸ್ವರೂಪನು ಹೊಗೆಯು. 'ಹೂಯತೇ, ಅದ್ಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಜಿಹ್ವಾನಾಮಾ ಜಿಹ್ವಾಗತ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಂಕರ್ಷಣಾತ್ಮಾ ಅರ್ಚಿಃ' ಹೋಮ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನೂ, ಭಕ್ಷಿಸುವವನೂ ಆದುದರಿಂದ ಜಿಹ್ವಾನಾಮಕನು ಹರಿಯು. ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಂಕರ್ಷಣ ರೂಪವೇ ಜ್ವಾಲೆಯು. 'ಚಷ್ಟೇಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ ಚಕ್ಷುರ್ನಾಮಾ ಚಕ್ಷುಸ್ಥ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾತ್ಮಾ ಅಂಗಾರಾಃ' ಸರ್ವವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಟ್ಟು ನೋಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಕಣ್ಣುಗಳೊಳಗಿರುವವನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಕೆಂಡಗಳು. ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋತ್ರನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು. ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿರುದ್ಧ ರೂಪವು ಕಿಡಿಗಳು. ಇಂತಹ ಪುರುಷನಾಮಕ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಷಡ್ರೂಪಿಯಾದ ಯದುಕುಲೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಾವು ಭುಂಜಿಸುವ ಅನ್ನವೇ ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವನು. 'ಪುರುಷೋವಾವಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾವಾಗೇವ ಸಮಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವು. ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಖಂಡಾರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮತ್ತೆ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯೊಳು ತಿಳಿವದು
ಪಸ್ತತತ್ತ್ವವೆ ಸಮಿಧಿ ಕಾಮೋ
ತ್ಪತ್ತಿಪರಮಾತುಗಳೇ ಧೂಮವು ಯೋನಿಮಹದರ್ಚಿ ||
ತತ್ತ್ವವೇಶಾಂಗಾರ ಕಿಡಿಗಳು
ಉತ್ಸಹಗಳುತ್ಸರ್ಜನವು ಪುರು
ಷೋತ್ತಮನಿಗವದಾನವೆನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಮನ್ನಿಸುವ || ೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮತ್ತೆ, ಯೋಷಾಗ್ನಿಯೊಳು=ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿವದು= ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉಪಸ್ಥತತ್ತ್ವವೆ=ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವೆ, ಸಮಿಧಿ=ಕಾಷ್ಠವು. ಕಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ ಪರಮಾತುಗಳೇ=ಕಾಮಾತುರನಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದೇ, ಧೂಮವು= ಹೊಗೆಯು. ಯೋನಿ, ಮಹದರ್ಚಿ=ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯು, ತತ್ತ್ವವೇಶ= ಅಂತಃಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸುವುದೇ, ಅಂಗಾರ= ಕೆಂಡಗಳು, ಉತ್ಸಹಗಳು=ರತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಕಿಡಿಗಳು, ಉತ್ಸರ್ಜನವು=ರೇತೋತ್ಸರ್ಜನವು, ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ, ಅವದಾನವೆನೆ=ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಕೈಕೊಂಡು=ಪೂಜಾತ್ಮನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮನ್ನಿಸುವ= ನಮ್ಮಪುರಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷಮಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬುವದೇ ಅಗ್ನಿಯೆಂತಲೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಸಕಲರಿಗೆ ಬೇಕಾದವನಾದುದರಿಂದ ಯೋಷಾ ನಾಮಕನು ಪರಮಾತ್ಮನು. ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. 'ಸ್ತ್ರೀಗತೋನಿರುದ್ಧೋಗ್ನಿ' ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳಗಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧನು ಅಗ್ನಿಯು. 'ತಸ್ಯಾಃ ಯೋಷಿದ್ಗತಾನಿರುದ್ಧಾಖ್ಯಾಗ್ನೀಃ ಉಪಸ್ಥಃ ಉಪಸ್ಥಿತೇಃ ಉಪಸ್ಥಾನಾಮಾ ಉಪಸ್ಥಗತಃ ಅನಿರುದ್ಧನಾರಾಯಣಾತ್ಮಾ ಸಮಿತ್' ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು. ಸ್ತ್ರೀಗತಾನಿರುದ್ಧಾಗ್ನಿಗೇ ಉಪಸ್ಥನಾಮಕನಾದ ಉಪಸ್ಥಗತನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ನಾರಾಯಣರೂಪನು ಕಾಷ್ಠವು. 'ಉಪಮಂತ್ರಯತೇ, ರತ್ಯರ್ಥ ಸಂಭಾಷತೇ ಇತಿಯತ್ಸಃ ತತ್ರತ್ಯಃ ಅನಿರುದ್ಧ ವಾಸುದೇವಾತ್ಮೋಪಮಂತ್ರಣನಾಮಾಧೂಮಃ' ರತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ರಹಸ್ಯ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನು ಪುರುಷನೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಮಂತ್ರಣ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅಲ್ಲಿರುವವನು ಅನಿರುದ್ಧ ವಾಸುದೇವರೂಪನು ಧೂಮವು 'ಯುನಕ್ತಿ ಮಿಶ್ರೀಕರೋತೀತಿ ಯೋನಿನಾಮಾ ಯೋನಿಸ್ಥೋನಿರುದ್ಧ ಸಂಕರ್ಷಣಾತ್ಮಾರ್ಚಿಃ' ಮಿಶ್ರಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಯೋನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಯೋನಿಗತ ಅನಿರುದ್ಧ ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾಲಿಯು, ಅಂತಃಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾಗತನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪನು ಕೆಂಡಗಳು, "ಅಭಿನಂದತೀತ್ಯಭಿನಂದಾನಾಮಾ ಅಭಿನಂದಗತೋನಿರುದ್ಧಾನಿರುದ್ಧಾತ್ಮಾ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾಃ" ರತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಅಭಿನಂದನಾಮಕನಲ್ಲಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧಾನಿರುದ್ಧ ರೂಪವೇ ಕಿಡಿಗಳು. ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ರೇತೋತ್ಸರ್ಜನವೇ ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಭಗವತ್ಕೂಜಾತ್ಮೇನ ಸಮರ್ಪಿಸಲು, ಪೂಜೆಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಾರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮನ್ನಿಸುವನು. 'ಯೋಷಾವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥ ಏವ ಸಮಿತ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಗಳು.

**ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮರಿಯದ
ಲೈದು ರೂಪಾತ್ಮಕನ ಇಷ್ಟ
ತ್ವೈದು ರೂಪಗಳನುದಿನದಿ ನೆನೆವರಿಗೆ ಜನುಮಗಳ ||
ಯೈದಿಸನು ನಳಿನಾಕ್ಷ ರಣದೊಳು
ಮೈದುನನ ಕಾಯಿದಂತೆ ಸಲಹುವ
ಬೈದವಗೆ ಗತಿಯಿತ್ತ ಭಯಹರಭಕ್ತವತ್ಸಲನು || ೭ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ=ಆಕಾಶ, ಮೇಘ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮರಿಯದಲೆ, ಐದು ರೂಪಾತ್ಮಕನ= ನಾರಾಯಣಾದಿ ೫ ರೂಪಾತ್ಮಕನ, ಇಷ್ಟತ್ವೈದು ರೂಪಗಳನು=ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣಾದಿ ೨೫ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಅನುದಿನದಿ=ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ, ನೆನೆವರಿಗೆ=ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ, ಜನುಮಗಳ=ಜನ್ಮಗಳನ್ನು, ಯೈದಿಸನು=ಕೊಡಿಸಲಾರನು. ನಳಿನಾಕ್ಷ=ಕಮಲಾಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ರಣದೊಳು=ಭಾರತಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ಮೈದುನನ=ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಗಂಡನಾದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು, ಕಾಯಿದಂತೆ=ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ, ಸಲಹುವ=ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವನು. ಭಯಹರ=ಭಕ್ತರ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು, ಬೈದವಗೆ=ತನ್ನನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಶುಪಾಲನಿಗೆ, ಗತಿಯಿತ್ತ=ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಹೀಗೆ ಮೇಲಿನ ೫ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಆಕಾಶ, ಮೇಘ, ಭೂಮಿ, ಪುರುಷ, ಸ್ತ್ರೀ ಎಂಬ ೫ ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಮರಿಯದೆ, ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಂತೆ ಒಟ್ಟು ೨೫ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿವಸದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಡಿಸದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯಾದ ಸುಭದ್ರೆಯ ಪತಿಯಾದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತಾನು ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದು ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಭಕ್ತವತ್ಸಲನು, ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬರುವ ಭಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು. ಬಾಲ್ಯದಾರಭ್ಯ ತನ್ನನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಶುಪಾಲ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾದ ಜಯನೆಂಬ ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆಂಬ ಬಿರುದು ಅವನಿಗೆ ಇರುವುದು.

**ಪಂಚನಾರೀ ತುರಗದಂದದಿ
ಪಂಚರೂಪಾತ್ಮಕನು ತಾ ಷಟ್
ಪಂಚರೂಪವಧರಿಸಿ ತತ್ತನ್ನಾಮದಿಂಕರೆಸಿ ||
ಪಂಚಪಾವಕ ಮುಖಾದಿ ಗುಣಮಯ
ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ ಶರೀರದ
ಪಂಚವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಲೆ ರಮಿಸುವನು || ೮ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪಂಚನಾರೀ ತುರಗದಂದದಿ=ಶಿ ಜನ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಅವರ ಕಾಲು ಕೈಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನೇ ಕುದುರೆಯಕಾಲು ಬಾಲಮೊದಲಾದ ಆಕಾರವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ನಿಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಪಂಚನಾರೀ ತುರಂಗದಂತೆ, ಪಂಚರೂಪಾತ್ಮಕನು=ನಾರಾಯಣಾದಿ ಶಿ ರೂಪಾತ್ಮಕನು, ತಾ=ತಾನು, ಷಟ್ಪಂಚರೂಪವಧರಿಸಿ=ನಾರಾಯಣ ರೂಪ ಒಂದು, ಅದರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಶಿ, ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಿ X ೬=ಒಟ್ಟು ೩೦ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ತತ್ಪನ್ನಾಮದಿ ಕರೆಸಿ=ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಆಕಾಶಾದಿ ನಾಮಗಳಿಂದಲೂ, ಕಾಷ್ಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಚ್ಚಬ್ಧ ವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಕಾಷ್ಟಾದಿಗಳಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳಿಂದಲೂ, ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಪಂಚಪಾವಕಮುಖದಿ=ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ, ಗುಣಮಯ= ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ, ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ=ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಶರೀರವ=ಶರೀರಗಳನ್ನು, ಪಂಚವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ=ದೇವ, ಗಂಧರ್ವ, ಪಿತೃ, ಮನುಷ್ಯ, ಅಸುರರೆಂಬ ಶಿ ವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ=ಆಯಾ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ರಮಿಸುವನು= ಕ್ರೀಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಧ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ೭ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ, ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದರ್ಥವನ್ನೂ ಕೋಡಿಡೀಕರಿಸಿ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಪಂಚನಾರೀ ತುರುಗವೆಂದು ಶಿ ನಾರಿಯರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಆಕಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದುಂಟು. ಇದರಂತೆ ಚಿತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವು ಪಠದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಒಂದು ರೂಪದೊಳಗೆ ಐದು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪಂಚನಾರೀ ತುರುಗದ ಉಪಮಾನವನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ, ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದರೆ ಶಿ ನಾರೀರೂಪಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಹಾಗೆ ನಾರಾಯಣ ರೂಪದಿಂದ ಆಕಾಶವಾಗಿ ಕಾಣುವನು. ಅದರ ಕಾಷ್ಟಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಐವರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಐದು ರೂಪದಿಂದ ಇರುವನು. ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಪಂಚರೂಪಿಯು ಮತ್ತು ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣಾದಿಗಳೆಂದರೆ, ಒಟ್ಟು ೩೦ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಆಕಾಶಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಕಾಷ್ಟ ಧೂಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ, ತತ್ಪಚ್ಚಬ್ಧವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವಾಗ ಕಾಷ್ಟಾದಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಗುಣಮಯವಾದ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪಂಚವಿಧ ಜೀವರೆಂದರೆ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ “ಯತೋ ಯತೋಧಾವತಿ ದೈವಚೋದಿತಂ ಮನೋವಿಕಾರಾತ್ಮಕ ಮಾತ್ಮಪಂಚಸು” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಜಯದ್ವಜೇಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ “ಆತ್ಮಪಂಚಸು” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ದೇವ, ಗಂಧರ್ವ, ಪಿತೃ, ‘ಮನುಷ್ಯಾಸುರ ಭೇದೇನ ಪಂಚಾನಾಂ ಆತ್ಮನಾಂ ಮಧ್ಯೇ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಿ ವಿಧ ಜೀವರೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಗಂಧರ್ವರು ಪಿತೃಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ಅಸುರರು ಎಂಬ ಶಿ ವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರೊಳಗಿದ್ದು ವಿಹಾರಮಾಡುವರು.

ವಿಧಿಭವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ
ಹೃದಯದೊಳಗೇಕಾತ್ಮನೆನಿಸುವ
ಪದುಮನಾಭನು ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ ||
ಅಧಿಸಂಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿ ದೈ
ವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾ
ಭಿದನು ದಶರೂಪದಲಿ ದಶವಿಧಪ್ರಾಣರೊಳಗಿದು || ೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಿಧಿಭವಾದಿ=ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ, ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ, ಹೃದಯದೊಳಗೆ, ಏಕಾತ್ಮನೆನಿಸುವ= ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಪದುಮನಾಭನು=ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭನು, ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ=ಅಚ್ಯುತ ಮೊದಲಾದ ಅಂದರೆ, ಅಚ್ಯುತ, ಅನಂತ, ಗೋವಿಂದನೆಂಬ ರೂಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ಅಧಿಸಂಭೂತ=ಅಧಿಭೂತ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವದೊಳು= ಅಧಿಭೂತದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಧಿದೇವದಲ್ಲಿಯೂ, ಕರೆಸುವನು. ಅಧಿಭೂತಾದಿ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನು. ಪ್ರಾಣ=ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಶಿ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ನಾಗಾಭಿದನು=ನಾಗಕೃಕಳ ಮೊದಲಾದ ಶಿ ಉಪಪ್ರಾಣಗಳ ನಾಮ ಉಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ, ದಶವಿಧ ಪ್ರಾಣರೊಳಗಿದು=ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚಕರಲ್ಲಿಯೂ, ನಾಗಾದಿ ಪಂಚಕರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು, ದಶರೂಪದಲಿ=೧೦ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಕರೆಸುವ=ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ಪಂಚವಿಧ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿಹರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ೭ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, 'ವಿಬಭಾಜಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಮೇಕಧಾದಶದಾತ್ರಿಧಾ|| ಸಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಸಾಧಿದೈವಂಚ ಸಾಧಿಭೂತಮಿತಿತ್ರಿಧಾ|| ವಿರಾಟ್ಪ್ರಾಣೋದಶವಿಧ ಏಕಧಾಹೃದಯೇನಚ' ಆದ್ಯವತಾರ ಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭನು ತನ್ನನ್ನು ಒಂದು ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ೧೦ ರೂಪಗಳಾಗಿಯೂ, ಮೂರುರೂಪಗಳಾಗಿಯೂ ಭಾಗಿಸಿದನು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧಿದೈವ, ಅಧಿಭೂತಗಳೆಂಬ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಮೂರುರೂಪಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣಾದಿ ೩, ನಾಗಾದಿ ೩ ಅಂತು ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ರೂಪಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ತದುಕ್ತಂ|| ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚಕಂಚೈವ ತಥಾನಾಗಾದಿ ಪಂಚಕಂ|| ಏವಂತು ದಶಧಾಪ್ರಾಣಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ತ್ರಿಧಾಖಿಳಾ|| ಇತಿ' ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚಕವೆಂದರೆ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಇವು, ಐದು. ನಾಗಾದಿ ಪಂಚಕವೆಂದರೆ, ನಾಗ, ಕೃಕಳ, ಕೂರ್ಮ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯ ಹೀಗೆ ೩. ಈ ಪ್ರಕಾರ ೧೦ ವಿಧರುಪಾಣರು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ಮೂರು ಭೇದಗಳು ಈ ದಶಪ್ರಾಣರೊಳಗೆ ಇರುವವೆಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚೇತನರ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ೧ ರೂಪ, ಹೀಗೆ ಒಂದುರೂಪನಾಗಿಯೂ, ೧೦ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಏಕಾತ್ಮನೆನಿಸುವ ಅದ್ಯವತಾರಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭನು ಅಚ್ಯುತ, ಅನಂತ, ಗೋವಿಂದನೆಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳ ಅನಂತಾನಂತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತಿಒಂದು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಅಧಿದೈವ, ಅಧಿಭೂತಗಳೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವನು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದರೆ ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಚಕ್ಷುಃಶ್ಲೋತ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಧಿದೈವ=ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು, ಅಧಿಭೂತ ಅಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಇವು ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಯುತ, ಅನಂತ, ಗೋವಿಂದ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಖಂಡ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಪಂಚಭೂತ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು,

ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನಾದಿ ಐದು ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ನಾಗಕೃಕಳ ಮೊದಲಾದ ಐವರಲ್ಲಿ ೩ ರೂಪಗಳು ಹೀಗೆ ದಶವಿಧಪ್ರಾಣರೊಳಗೆ ೧೦ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ತತ್ತ್ವಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು.

**ಈರೈದುಸಾವಿರದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರಧಿಕ ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಗಳ
ಛೇರರಡುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಪುದನುದಿನದಿ ಬುಧರು ||
ನೂರಇಪ್ಪತ್ತೇಳಧಿಕ ಮೂರಾರುಸಾವಿರರೂಪದಿಂದ ದಶಮಾರುತರೋಳಿದ್ದು ಪೆಸರಿಂದ ಕರೆಸುವನು || ೧೦ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಈರೈದುಸಾವಿರದ=೧೦ ಸಾವಿರದ, ಇಪ್ಪತ್ತಾರಧಿಕ ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಗಳ=೩೨೬ ಒಟ್ಟು ೧೦೩೨೬ ರೂಪಗಳ, ಈರರಡು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ=ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯ ಒಂದುಸ್ಥಾನ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ೩ ಸ್ಥಾನ, ಅಂತು ೪ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಅನುದಿನದಿ= ಪ್ರತಿದಿವಸಗಳಲ್ಲೂ, ಬುಧರು=ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಚಿಂತಿಪುದು=ಚಿಂತಿಸುವುದು. ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳಧಿಕ ಮೂರಾರು ಸಾವಿರರೂಪದಿಂದ ೧೦೧೨೬ ರೂಪಗಳಿಂದ, ದಶಮಾರುತರೋಳಿದ್ದು= ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಅವರವರ ಹೆಸರಿಂದ ಕರೆಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಒಂದು ರೂಪನಾಗಿಯೂ ೧೦ ರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಮೂರು ರೂಪನಾಗಿಯೂ ಭಾಗಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಚೇತನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪನಾಗಿಯೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೂಪಗಳು, ದಶಪ್ರಾಣರಲ್ಲಿ ದಶರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ೧, ೧೦, ೩ ಯೆಂಬ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳ ಪೈಕಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲೂ ಅನೇಕರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಚೇತನರ ಹೃದಯಗತರೂಪ ಒಂದು ಏಕರೂಪ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಮೂರುರೂಪಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾಮಾಡಿದರೆ ಲಭ್ಯವಾಗುವರೂಪಗಳು ೧೦೩೨೬ ಆಗುವವು ಹೇಗೆಂದರೆ:-

ಹೆಸರು	ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯಾ	ಅಂತು	ಬಲದಿಂದ ಗಣನೆಮಾಡಿದರೆ
ಏಕಾತ್ಮ	ಏ=೧೧, ಕಾ=೧, ತ್+ಮ=೬	೧೧೧೬	೬೧೧೧
ಅಚ್ಯುತ	ಅ=೧, ಚ್+ಯು=೧+೧=೨, ತ=೧	೧೨೧	೧೨೧
ಅನಂತ	ಅ=೧, ನ=೩, ಂ=೦, ತ=೧	೧೩೧೧	೧೦೩೧
ಗೋವಿಂದ	ಗೋ=೩, ವಿ=೪, ಂ=೦, ದ=೩	೩೪೦೩	೩೦೪೩
ಒಟ್ಟು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು			೧೦೩೨೬

ಹೀಗೆ ಲ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೦೩೨೬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ದಶಪ್ರಾಣರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕ್ರಮದಿಂದ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ರೂಪಗಳು ಹೇಗೆಂದರೆ:-

ಪ್ರಾಣ	ಪ್ರಾ=ಪ್+ರಾ=೩, ಣ=೫	೩೫	೫೩
ಅಪಾನ	ಅ=೧, ಪಾ=೧, ನ=೫	೧೧೫	೫೧೧
ವ್ಯಾನ	ವ್+ಯಾ=೫, ನ=೫	೫೫	೫೫
ಉದಾನ	ಉ=೫, ದಾ=೩, ನ=೫	೫೩೫	೫೩೫
ಸಮಾನ	ಸ=೭, ಮಾ=೫, ನ=೫	೭೫೫	೫೫೭
ನಾಗ	ನಾ=೫, ಗ=೩	೫೩	೩೫
ಕೃಕಳ	ಕೃ=೩, ಕ=೧, ಳ=೯	೩೧೯	೯೧೩
ಕೂರ್ಮ	ಕೂ=೧, ಮ್=೭	೧೭	೭೧
ದೇವದತ್ತ	ದೇ=೩, ವ=೪, ದ=೩, ತ್ತ=೨	೩೪೩೨	೨೩೪೩
ಧನಂಜಯ	ಧ=೪, ನ=೫, ಂ=೦, ಜ=೩, ಯ=೧	೪೫೦೩೧	೧೩೦೫೪

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಾದಿ ೧೦ ಸ್ಥಾನಗಳ ರೂಪಗಳು

೧೮೧೨೬

ಹೀಗೆ ದಶಮಾರುತರೋಳು ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನಾದಿ ೧೦ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ೧೮೧೨೬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿರುವನು.

ಚಿತ್ತಯಿಸುವದು ಎಂಟಧಿಕ ಇ
ಪ್ಪತ್ತುಸಾವಿರ ನಾಲ್ಕುಶತ
ಐವತ್ತು ಮೂರುಸುಮೂರ್ತಿಗಳಹವವಿಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತ ||
ಹತ್ತುನಾಲಕು ರೂಪಗಳನೆರೆ
ವಿತ್ತರವನೀಪರಿತಿಳಿದು ಪುರು
ಷೋತ್ತಮನ ಸರ್ವತ್ರಪೂಜೆಯಮಾಡುಕೊಂಡಾಡು || ೧೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚಿತ್ತಯಿಸುವದು=ಇದನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದು. ಯೆಂಟಧಿಕ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ=೨೮ ಸಾವಿರದ, ನಾಲ್ಕುಶತ=೪೦೦, ಐವತ್ತುಮೂರು ಸುಮೂರ್ತಿಗಳು=ಒಟ್ಟು ೨೮೪೫೩ ಉತ್ತಮ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತಾ, ಏಕಾತ್ಯ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿತ್ರಯ, ಪ್ರಾಣಾದಿದಶ ಈ ವರೆವಿಗೂ, ಅಹವು=ಆಗುವವು. ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳನೆರೆ=ದಶಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿ ೩, ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ರೂಪಒಂದು, ಅಂತು ಈ ೧೦ ರೂಪಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ, ವಿತ್ತರವನು=ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು, ಈ ಪರಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ತಿಳಿದು, ಪುರುಷೋತ್ತಮನ, ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಸರ್ವತ್ರ=ಯಲ್ಲಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೂ, ಪೂಜೆಮಾಡುಕೊಂಡಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೧೪ ಸ್ಥಾನಗಳ, ಒಟ್ಟು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವರ ಹೃದಯಾಂತರ್ಗತರೂಪ ೧. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಿರೂಪತ್ರಯಗಳು, ಅಂತು ಈ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ೧೦೩೨೬ ದಶಪ್ರಾಣರೊಳಗಿನ ರೂಪಗಳು ೧೮೧೨೬ ಅಂತು ೨೮೪೫೩ ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೮೪೫೩ ರೂಪಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸರ್ವತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಆನಂದ ಪಡಬೇಕು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಈರೆರಡು ಶತದ್ವೈಷ್ಟಾಧಿಕ ಹದಿ
ನಾರುಸಾವಿರರೂಪ ಸರ್ವ ಶ
ರೀರದೊಳು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಧಿಷ್ಟಾನದೊಳಗಿಷ್ಟ ||
ಮಾರುತನು ನಾಗಾದಿರೂಪದಿ
ಮೂರನೆಗುಣಮಾನಿ ಶ್ರೀದು
ರ್ಗಾರಮಣ ವಿದ್ಯಾಕುಮೋಹವಕೊಡುವ ಕರಣಕ್ಕೆ || ೧೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮಾರುತನು=ವಾಯುದೇವರು, ನಾಗಾದಿರೂಪದಿ=ನಾಗ ಮೊದಲಾದ ಉಪವಾಯು ರೂಪರಾಗಿ, ಸರ್ವ ಶರೀರದೊಳು=ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗತ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳ=ಶಬ್ದಸ್ವರ್ತಾದಿತನ್ಮಾತ್ರಾ ಗುಣಗಳ, ಅಧಿಷ್ಠಾನದೊಳಗೆ, ಈರೆರಡು ಶತದ್ವೈಷ್ಟಧಿಕ= ೪೧೬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ರೂಪ=೧೬೪೧೬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇಪ್ಪ=ಇರುತ್ತಿರುವನು. ಮೂರನೆ ಗುಣಮಾನಿ=ತಮೋಗುಣಕೃಭಿಮಾನಿಯಾದ, ಶ್ರೀದುರ್ಗಾರಮಣ= ಶ್ರೀದುರ್ಗಾಪತಿಯು, (ಮೇಲಿನ ವಾಯುರೂಪಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನದೊಳಗಿದ್ದು) ಕರಣಕ್ಕೆ=ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ, ಕುಮೋಹವ=ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಮೋಹವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದಶಪ್ರಾಣರನ್ನು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವಿಚ್ಛಾಯಾಂಚ ಪಿಂಗಲಾಯಾಂಚ ಸರ್ವಶಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ಇಡಾ, ಪಿಂಗಲಾ, ಮೊದಲಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನಾದಿ ವಾಯುಗಳು ಇರುವರೆಂಬ ವಿಷಯವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಾಗಾದಿ ಉಪಪ್ರಾಣರು ಈ ಶರೀರದೊಳಗೆಲ್ಲಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಾಗ, ಕೃಕಳ, ಕೂರ್ಮ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯ, ಎಂಬ ೫ ಪ್ರಾಣರು ಸರ್ವಚೇತನದ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಗಳೆಂಬ ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವರು. ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾ ಕ್ರಮದಿಂದ ೧೬೪೧೬ ರೂಪಗಳ ಆಗುವುವು ಹೇಗೆಂದರೆ :-

ನಾಗ	ನಾ=೫, ಗ=೩	ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ	೫೩
ಕೃಕಳ	ಕೃ=೩, ಕ=೧, ಳ=೯	ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ	೯೧೩
ಕೂರ್ಮ	ಕೂ=೧, ರ್ಮ=೨	ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ	೨೧
ದೇವದತ್ತ	ದೇ=೩, ವ=೪, ದ=೩, ತ್ತ=೨	ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ	೨೩೪೩
ಧನಂಜಯ	ಧ=೪, ನ=೫, ಂ=೦, ಜ=೩, ಯ=೧	ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ	೧೩೦೫೪

			೧೬೪೧೬

ಈ ಪ್ರಕಾರ ೧೬೪೧೬ ನಾಗಾದಿ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣಾಭಿಮಾನಿ ಶ್ರೀದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದು ತಾಮಸರ ಶಬ್ದಾದಿ ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿಷಯೀಭೂತವಾದ ತಾಮಿಸ್ರ ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ ಮಹಾಮೋಹ ಮೋಹ ತಮಸ್ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವನು.

**ಐದು ವಿದ್ಯಗಳೊಳಗೆ ಇಹನಾ
ಗಾದಿಗಳಧಿಷ್ಠಾನದಲಿ ಲಕು
ಮೀಧವನು ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ ಮೊದಲಾದ್ಯದುರೂಪಗಳ ||
ತಾಧರಿಸಿ ಸಜ್ಜನರವಿದ್ಯವ
ಭೇದಿಸುವ ತಾಮಸರಿಗಜ್ಞಾ
ನಾದಿಗಳ ಕೊಟ್ಟವರವರ ಸಾಧನವಮಾಡಿಸುವ || ೧೩ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಐದುವಿದ್ಯೆಗಳೊಳಗೆ=ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ಛಾಂದಸ, ಅಲಂಕಾರಗಳೆಂಬ ೫ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳಗೆ, ಇಹ=ಇರುವ, ನಾಗಾದಿಗಳ=ನಾಗಾದಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣರ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲಿ=ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ಲಕುಮೀಧವನು=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ ಮೊದಲಾದ=ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ, ಮಹೋಲ್ಕ, ವೀರೋಲ್ಕ, ದ್ಯುಲ್ಕ, ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಗಳೆಂಬ ಐದು ರೂಪಗಳ=೫ ರೂಪಗಳನ್ನು, ತಾ=ತಾನು ಧರಿಸಿ=ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರ, ಅವಿದ್ಯವ, ಮಹಾಮೋಹಾದಿ ಜನ್ಯವಾದ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವ=ಪರಿಹರಿಸುವ, ತಾಮಸರಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಕೊಟ್ಟು, ಅವರವರ=ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತಮೋಯೋಗ್ಯಜೀವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಾಧನವ, ಮಾಡಿಸುವ=ಮಾಡಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಗಾದಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣರು ಸಕಲ ಜನರ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಇವರಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಯೋಗ್ಯ ಜನರಲ್ಲಿ ತಮೋಭಿಮಾನಿ ದುರ್ಗಾಪತಿರೂಪನಾಗಿ ನಿಂತು, ಅವಿದ್ಯಾ ಪಂಚಪರ್ವ ಸಂಬಂಧವಾದ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಅದೇ ನಾಗಾದಿಪ್ರಾಣರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನು ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಶಿ ವಿಧವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವಂತೆ ಸಜ್ಜನ ಶಬ್ದಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿದ್ದು, ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಮೀಮಾಂಸಾ, ಛಂದಸ್, ಅಲಂಕಾರಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿದ್ಯಾಪ್ರೇರಕನಾಗಿ, ನಾಗಾದಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣರೊಳಗೆ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು, ಕೃದ್ಧೋಲ್ಕ, ಮಹೋಲ್ಕ, ವೀರೋಲ್ಕ, ದ್ಯುಲ್ಕ, ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಗಳೆಂಬ ಶಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು, ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತಮಸ್ಸಾಧನವನ್ನೂ ಮಧ್ಯಮರಿಗೆ ಮಿಶ್ರಲೋಕದ ಸಾಧನವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುವನು.

ಗೋವುಗಳೊಳುಧ್ವಿಧನಿಹಪ್ರ

ಸ್ತಾವಹಿಂಕರರಡು ರೂಪದ

ಲಾವಿಯಜಗಳೊಳಗಿಹನು ಪ್ರತಿಹಾರಾಹ್ವ ಹಯಗಳೊಳು||

ಜೀವನಪ್ರದ ನಿಧನಮನುಜರೊ

ಳೀವಿಧದಲಿಹ ಪಂಚಸಾಮವ ಜ್ಞಾಂವ

ಜ್ಞಾಂವಕೆ ನೆನವರಿಗೆಯೈದಿಸನು ಜನುಮಗಳ|| ೧೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಗೋವುಗಳೊಳು=ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ, ಉಧ್ವಿಧನು=ಉಧ್ವಿಧನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಇಹ= ಇರುವನು, ಪ್ರಸ್ತಾವ=ಪ್ರಸ್ತಾವ ನಾಮಕನೂ, ಹಿಂಕಾರ=ಹಿಂಕಾರನಾಮಕನೂ, ಎರಡುರೂಪದಲಿ=ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ, ಆವಿಯಜಗಳೊಳು=ಕುರಿಮೇಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇಹನು=ಇರುವನು. ಹಯಗಳೊಳು ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಹಾರಾಹ್ವಯು=ಪ್ರತಿಹಾರ ನಾಮಕನು (ಇರುವನು) ಜೀವನಪ್ರದ=ಜೀವನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದ್ದರಿಸುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಿಧನನಾಮಕನಾಗಿ, ಮನುಜರೊಳು=ಮನುಷ್ಯರೊಳಗೆ (ಇರುವನು) ಈ ವಿಧದಲಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಇಹ=ಇರುವ, ಪಂಚಸಾಮವ=ಸಾಮವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಈ ಶಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಜ್ಞಾಂವಜ್ಞಾಂವಕೆ=ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂವದಲ್ಲಿ, ನೆನವರಿಗೆ=ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗೆ, ಜನುಮಗಳ=ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಯೈದಿಸನು=ಕೊಡಿಸನು. (ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವನು).

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚವಿಧ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ, ಸದ್ಗತಿಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಗೋ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಧ್ವಿಧನಾಮದಿಂದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಇರುವನು. ಉಧ್ವಿಧಾದಿನಾಮಗಳ ಸಂಕೇತವೇನೆಂದರೆ, ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರು ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವರು. ಉಧ್ವಿಧ, ಪ್ರಸ್ತಾವ, ಹಿಂಕಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ, ನಿಧನವೆಂಬ ಶಿ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಾಮಗಾನವು ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇವು ಐದರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಐದು ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಜ್ಞ ಸಾಧನವಾದ ಪಂಚಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಧ್ವಿಧನಾಮ ನಾರಾಯಣ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಕುರಿಮೇಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನಾಮಕನಾಗಿ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಅವೆರಡರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಮಕ ವಾಸುದೇವ ರೂಪವನ್ನೂ ಹಿಂಕಾರನಾಮಕಸಂಕರ್ಷಣ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪಿತನ್ನಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹಾರನಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿರುವನು. ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ತದಾಕಾರನಾಗಿ ತಚ್ಚಬ್ದನಾಗಿರುವನು. ಅವರಲ್ಲಿ ನಿಧನನಾಮಕ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂವದಲ್ಲೂ ಪಂಚಸಾಮ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಶಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಿಗೆ ಜನ್ಮಭಾರದಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದ್ದರಿಸುವನು. ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳದಿರುವ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವಾದಿ ರೂಪಗಳ ಕಲ್ಪನವೇಕೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು. ಉಧ್ವಿಧಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ನಾರಾಯಣಾದಿ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ೬ ನೆಯ ಖಂಡ, 'ಪಶುಷು ಪಂಚವಿಧಜ್ಞ ಸಾಮೋಪಾಸೀತಾಜಾಹಿಂಕಾರೋವಯಃ ಪ್ರಸ್ತಾವೋಗಾವ ಉಧ್ವಿಧೋಶ್ವಾಃ ಪ್ರತಿಹಾರಃ ಪುರುಷೋನಿಧನಂ ಭವಂತಿಹಾಸ್ಯಪಶವಃ, ಪಶುಮಾನ್ವವತಿಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾಃ ಪಶುಷುಪಂಚವಿಧಜ್ಞ ಸಾಮೋಪಾಸಿ' ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿ ವಿಧ ಸಾಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ದಾಸರಾಯರು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಕಡೆಗೆ ಐದುವಿಧ ಸಾಮಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಶಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಿ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನು ಪಶುವಂತನಾಗುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಪಶುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸಾಧುತ್ವಾತ್ಸಾಮ ನಾಮಾನಂ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತಃ|| ಸಮಸ್ತಂಯ ಉಪಾಸೀತ ನಾರಾಯಣ ಮನಾಮಯಂ|| ಸರ್ವಸಾಮ್ಯಾಂ ದೇವತೇತಿ ಸಮುಕ್ತಃ ಸಾಧುಧರ್ಮಭಾಗಿತಿಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್|| ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯ ಉಧ್ವಿಧಃ ಉಧ್ವೇಯಃ ಪ್ರಣವೇನಯತ್|| ಉದ್ಗಂಚ್ಯಂತಿ ಯತೋಸ್ವಾದ್ವಾ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಮೂರ್ತಯಃ|| ಪ್ರಥಮಾವತಾರ ರೂಪತ್ವಾದ್ವಾಸುದೇವಃ ಪರಃಪುರ್ಮಾಃ|| ಪ್ರಸ್ತಾವೋ ನಿಧನಂಚಾಪಿ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಉದಾಹೃತಃ ಸಂಕರ್ಷಣೋಹಿ ಸಂಹರ್ತಾಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ|| ಹಿಂಕಾರಇತಿಸಂಪ್ರೋಕ್ತೋ ಹೀತಿಸೃಷ್ಟಿದೀರೈತೇ|| ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಹಿಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಯಾದನಿರುದ್ಧಃ ಪರೋವಿಭುಃ||

ಪ್ರತೀಹಾರ ಇತಿಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸಹಿಕಾರ್ಯೇಷ್ಟಿದಂಜಗತ್|| ಪ್ರತಿಪ್ರತಿಹರೇನ್ನಿತ್ಯಂ ಮೂರ್ತಿಪ್ರತಿಹೃತೇಸ್ಥಥಾ|| ಪಾಲನಾತ್ನು ಕಾರಿತ್ವಾತ್ ಪಶುನಾಮಾಜನಾದನಃ|| ಮುಕ್ತಸ್ತದ್ವಾ ಭವತ್ಯೇವ ಪಶುಷೂಪಾಸಕೋ ಹರೇರಿತಿಚಿ|| ಯಜ್ಞೇನಾಂಚನ ಹೇತುತ್ವಾದಜಿಸ್ಥೋ ಭಗವಾನಜಃ|| ಅವಿಸ್ಥಸ್ವವಿರೇವೋಕ್ತಃ ಊರ್ಣಯಾ ಶೀತತೋವನಾತ್|| ಗೌಶ್ಚಸದ್ಗತಿ ಹೇತುತ್ವಾದ್ಗೋಸ್ಥಃ ಸಪುರುಷೋತ್ತಮಃ|| ಅಶ್ಚಶ್ಚೈವಾಶು ಗಂತ್ಯತ್ವಾತ್ಪುರುಷಃ ಪೂರ್ತಿಹೇತುತ ಇತಿ ಚಿ ಅಜಾಇತ್ಯಾದಿ ಬಹುವಚನಂ ಬಹುರೂಪತ್ವಾದ್ಭಗವತಃ|| ೬|| ಇವುಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ:-

ಸಮಸ್ತಗುಣ ಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸಾದುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಸಕಲ ಸಾಮಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ, ಅಥವಾ, ಸಕಲಸಾಮದೇವತಾ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಯಾವನು ಉಪಾಸನಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಸಾಧುಧರ್ಮಭಾಗಿಯು, ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ, ನಾರಾಯಣರೂಪದಿಂದಲೇ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಹೊರಡುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಉದ್ಗೀಢನೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರಥಮಾವತಾರ ರೂಪನಾದುದರಿಂದ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದುದರಿಂದ ನಿಧನನೆಂದು ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪರಮೇಶ್ವರನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು. ಹಿ ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದರ್ಥ. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದುದರಿಂದ ಹಿಂಕಾರನೆಂದು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದುದರಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧನೆಂದು ಹೆಸರು. ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರತಿಹರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಹರಣಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಹಾರನೆಂದು ಅನಿರುದ್ಧನೆಂದು ಹೆಸರು, ಪಾಲನಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಸುಖಕರನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪಶುವೆಂದು ಜನಾದನನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪಶುವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪಶುನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶೇರುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಯಜ್ಞೋಪಯೋಗವಾದುದರಿಂದ ಅಜನೆಂದು ಮೇಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಆವಿ ಅಂದರೆ ಕುರಿಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಆವಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಕುರಿಗಳ ರೋಮಗಳಿಂದಾಗುವ ಧಾವಳಿ ಶಾಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭಿಳಿಗಳಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಆವಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಸದ್ಗತಿಗೆ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಗೋವುಗಳಿಗಿನ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಗೋವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಶುಗಂತಾ=ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಶ್ವನೆಂದು ಅಶ್ವದೊಳಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡಲು ಕಾರಣ ಭೂತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಹುರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಮೇಕೆಗಳು ಕುರಿಗಳು ಎಂಬ ಬಹುವಚನವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ದಾಸರಾಯರು ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಸಾಮವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಯುಗಚತುಷ್ಟಯಗಳಲಿ ತಾನಿ
ದ್ಯುಗ ಪ್ರವರ್ತಕ ಧರ್ಮಕರ್ಮ
ಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕ ವಾಸುದೇವಾದೀರೆರಡುರೂಪ||
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುಗಾದಿ ಕೃತು ತಾ
ಯುಗ ಪ್ರವರ್ತಕನೆನಿಸಿ ಧರ್ಮ
ಪ್ರಘಟಕನು ತಾನಾಗಿ ಭಕತರಿಗೀವ ಸಂಪದವ|| ೧೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಯುಗಚತುಷ್ಟಯಗಳಲಿ=ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ, ಕಲಿಯೆಂಬ ಳಿ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ, ತಾನಿದ್ದು, ಯುಗಪ್ರವರ್ತಕ=ಆಯಾಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ=ಯುಗಧರ್ಮಗಳಿಗೂ, ಆಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ, ಪ್ರಾವರ್ತಕ= ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗಿ, ವಾಸುದೇವಾದಿ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ, ಈರೆರಡುರೂಪ=ಳಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುಗಾದಿಕೃತ್=ಯುಗಾದಿಕೃತ್ ಎಂತಲೂ, ಯುಗಪ್ರವರ್ತಕನು=ಯುಗಪ್ರವರ್ತಕನೆಂತಲೂ, ತಾ=ತಾನು, ಯೆನಿಸಿ=ಹೆಸರು ಪಡೆದು, ಧರ್ಮಪ್ರಘಟಕನು= ಆಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಜನರಿಂದ ಆಯಾಧರ್ಮಪ್ರಘಟಕನು, ತಾನಾಗಿ, ಸಂಪದವ=ಸಂಪತ್ತನ್ನು, ಜ್ಞಾನಾದಿ ಈಶ್ವರಸಂಬಂಧವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಭಕತರಿಗೆ=ಭಕ್ತರಿಗೆ, ಈವ=ಕೊಡುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕೃತ, ತ್ರೇತಾ, ದ್ವಾಪರ, ಕಲಿಯೆಂಬ ಳಿ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇದ್ದು 'ಯುಗಾದಿ ಕೃತುಗಾವರ್ತೋ' ಯೆಂಬಂತೆ, ಯುಗಾದಿಕೃತ್ ಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಕೃತಯುಗಾನಂತರ ತ್ರೇತಾ, ತದನಂತರ ದ್ವಾಪರ, ಹೀಗೆ ಯುಗಗಳನ್ನು ಆವರ್ತನ ಮಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಯುಗಾವರ್ತನೆಂತಲೂ, ಯುಗಪ್ರವರ್ತಕನೆಂತಲೂ ಹೆಸರು ಪಡೆದು ಆಯಾಯುಗ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಯಾಜನರೊಳಗಿದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಂದ ಯುಗಾನುಸಾರವಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಬರೆಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಐಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಈಶ್ವರಸಂಬಂಧವಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಧರಿಸುವನು.

ತಲೆಯೊಳಹ ನಾರಾಯಣನು ಗಂ
ಟಲೆಡವಡಲೊಳು ವಾಸುದೇವನು
ಬಲದಲಿಹ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಡಭಾಗದಲಿ ಅನಿರುದ್ಧ ||
ಕೆಳಗಿನಂಗದಿ ಸಂಕರುಷಣನ
ತಿಳಿದು ಈಪರಿಸಕಲದೇಹಗ
ಳೊಳಗೆ ಪಂಚಾತ್ಮಕನ ರೂಪವನೋಡು ಕೊಂಡಾಡು || ೧೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತಲೆಯೊಳು=ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಇಹ=ಇರುವನು, ಗಂಟಲೆಡೆ=ಗಂಟಲಕೆಳಭಾಗದ, ವಡಲೊಳು=ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ, ವಾಸುದೇವನೂ, ಬಲದಲಿ=ಶರೀರದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ, ಯಡಭಾಗದಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನೂ ಇಹ=ಇರುವನು. ಕೆಳಗಿನಂಗದಿ=ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗವಾದ ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಕರ್ಷಣನ, ತಿಳಿದು, ಈಪರಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಕಲದೇಹಗಳೊಳಗೆ, ಪಂಚಾತ್ಮಕನ ರೂಪವ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವನಾದಿ ಗೆ ವ್ಯೂಹ ರೂಪವನ್ನು, ನೋಡು=ಚಿಂತಿಸು, ಕೊಂಡಾಡು=ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ೧೬, ೧೭ ಈ ಯರಡುಪದ್ಯಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಶರೀರದೊಳಗೆ, ನಾರಾಯಣನಾದಿ ಪಂಚರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಅದರ ಫಲವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು, ಗಂಟಲು ಮೊದಲುಕಟಿಪರ್ಯಂತವಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನು, ಬಲದ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಕಟಿಯಕೆಳಗಿನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾತ್ಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ನಾರಾಯಣನಾದಿ ಗೆ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಸುಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಚಿಂತಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಬೇಕು.

ತನುವಿಶಿಷ್ಟದಿ ಇಪ್ಪನಾರಾ
ಯಣನು ಕಟಿಪದಾಂತ ಸಂಕರು
ಷಣನು ಶಿರಜಘನಾಂತವಾಗಿಹ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯ ||
ಅನಿಮಿಷೇಶ ನಿರುದ್ಧಪ್ರದ್ಯು
ಮ್ನನು ಯಡದಿಬಲಭಾಗದಲಿ ಚಿಂ
ತನೆಯ ಮಾಳ್ವರಿಗುಂಟೆ ಮೈಲಿಗೆವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳು || ೧೭ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತನುವಿಶಿಷ್ಟದಿ=ಎಲ್ಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು, ಇಪ್ಪ=ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವನು, ಕಟಿಪದಾಂತ=ಸೊಂಟದಿಂದ ಪಾದದವರಿವಿಗೂ ಸಂಕರ್ಷಣನೂ, ಶಿರಜಘನಾಂತವಾಗಿ=ತಲೆ ಮೊದಲು ಸೊಂಟದ ಹಿಂಭಾಗದವರೆಗೂ ಅಂದರೆ ಸೊಂಟದಿಂದ ಮೇಲೆ ತಲೆಯವರಿಗೂ, ವಾಸುದೇವನಾಮಕನೂ, ಇಹ=ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು, ಅನಿಮಿಷೇಶ=ದೇವೇಶನಾದ, ಅನಿರುದ್ಧ=ಅನಿರುದ್ಧನು, ಯಡದಿ=ಯಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು, ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಚಿಂತನೆಯ, ಮಾಳ್ವರಿಗೆ=ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೈಲಿಗೆ=ಮೈಲಿಗೆಯಾಗಲಿ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳು ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯ ದೋಷಗಳು ಉಂಟೇ? ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಅಖಂಡರೂಪದಿಂದ ನಾರಾಯಣನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು, ಮತ್ತು ಖಂಡರೂಪಗಳಿಂದ ಸೊಂಟದಿಂದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾದಾಂತವಾಗಿ ಸಂಕರ್ಷಣನು, ಸೊಂಟದಿಂದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಶಿರಃಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿಯು ಯಡಪಾರ್ಶ್ವ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಶರಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರು ಇರುವರೆಂದು ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗಲಿ ವಿಧಿ ಅಂದರೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ನಿಷೇಧವೆಂದರೆ ಅಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದುದು ಅಂದರೆ ಮೈಲಿಗೆ ಮಡಿಯಂಬ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ, ಬಿಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ, ಯಾವದೋಷವೂ ಇವರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ನಾನಸಂಧ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಬಹುದೆಂದಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತ ಭಕ್ಷಣ; ಅಗಮ್ಯಗಮನಾದಿ ನೀಚಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಪಾಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಬೇಕೆಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರಾಯರವರು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಪದದಲ್ಲಿ “ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಾಚರಿಸುತ, ಬಲುನೀಚರಲಿ ಪೋಯ್ಯಾಚಿಸದೆ ಖೀಚರವಾಹ ಚರಾಚರಬಂಧಕ ಮೋಚಕನಹುದೆಂದ್ಯೋಚಿಸುತಿಪ್ಪದೆ ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವದಕೆ” ಯಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ವವ್ರಾಶ್ಚಮೋಚಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಕರ್ಮವೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಯೆಂದಿಗೂ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಇದು ಹೊರತು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ “ಯಸ್ತಿದ್ರಿಯಾಣಿ ಮನಸಾನಿಯಮ್ಯಾರಭತೇರ್ಜುನ! ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಕರ್ಮಯೋಗ ಮಸಕ್ತಃ ಸವಿಶಿಷ್ಯತೆ|| ನಿಯತಂ

ಕುರು ಕರ್ಮಜ್ಯಾಯೋಹ್ಯಕರ್ಮಣಃ||” ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ, ನಿಷಿದ್ಧಾಚರಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇಬಿಡಬೇಕೆಂತಲೂ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳೆಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚಾರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮನಃಪೂರ್ವಕ ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ನಾವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿಂತನಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವಾಗಲೋ, ಮೈಮರತು ಆನಂದದಿಂದ ನರ್ತನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೋ ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿ ಹಿಂಸಾದಿಗಳು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸಾ ಮೊದಲಾದುದು ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಆ ಪಾಪವುಯೇನು ಮಾಡಲಾರದು. ವಿಧಿಕಾರ್ಯವಾದರೂ “ಪೂರ್ವಾಂಸಂಧ್ಯಾಂಸನಕ್ಷತ್ರಾಂ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಲಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ ಆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡದೆಬಿಟ್ಟರೆ ಆವಿಧಿಮೀರಿದ ದೋಷವು ನಮಗಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ನಾವು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೈಮರೆತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು ಮೊದಲಾದವೋ, ಯಾವುದಾದರೂ ಹುಡುಗರೋ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟರೂ ನಾವು ಮೈಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಜಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಸಂಶಯಪಡದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದವರೆಗೂ ಭಜಿಸಬಹುದು. ಆ ಮೈಲಿಗೆ ಭಜನಾಸಕ್ತನಾಗಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸುತರಾಂ ಸ್ನಾನಸಂಧ್ಯಾವಿಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಸುರಾಪಾನ ಮೊದಲಾದುದು ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ನಮಗೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಂದಿಗೂ ಭಾವಿಸಬಾರದು.

ಪದುಮನಾಭನು ಪಾಣಿಯೊಳಗಿಹ
ವದನದಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶ ನಾಶಿಕ
ಸದನದಲಿ ಶ್ರೀಧರನು ಜಿಹ್ವದೊಳಿಪ್ಪ ವಾಮನನು ||
ಮೃದುಳತ್ವಗ್ನೇಶದಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ
ಮಧುವಿರೋಧಿಯು ಲೋಚನದಿ ಕರ
ಣದಲಿ ಇಪ್ಪನು ವಿಷ್ಣುನಾಮಕ ಶ್ರವಣನೆಂದೆನಿಸಿ || ೧೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಪದುಮನಾಭನು=ಪದ್ಮನಾಭನಾಮಕ ಮೂರ್ತಿಯು, ಪಾಣಿಯೊಳಗೆ=ಕೈಗಳೊಳಗೆ, ಇಹ=ಇರುವನು, ವದನದಲಿ=ಮುಖದಲ್ಲಿ, ಹೃಷೀಕೇಶ=ಹೃಷೀಕೇಶನಾಮಕನು, ನಾಶಿಕಸದನದಲಿ=ಮೂಗುಗಳೆಂಬ ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಧರನು (ಇರುವರು) ವಾಮನನು ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಇಪ್ಪು=ಇರುತ್ತಿರುವನು, ಮೃದುಳತ್ವಗ್ನೇಶದಿ=ಮೃದುವಾದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು, ಲೋಚನದಿ=ಕಣ್ಣುಗಳೊಳಗೆ, ಮಧುವಿರೋಧಿಯು=ಮಧುಸೂದನನು, ಕರಣದಲಿ=ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರವಣನೆಂದೆನಿಸಿ=ಶ್ರವಣನಾಮಕನಾಗಿ, ವಿಷ್ಣುನಾಮಕನು, ಇಪ್ಪನು= ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಪದ್ಯಮೊದಲು ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಶವಾದಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ (೨೪) ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೃಷೀಕೇಶ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರ; ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವಾಮನ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ; ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನರೂಪ, ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಮನದಲಿಹ ಗೋವಿಂದಮಾಧವ
ಧನಪಸಖ ತತ್ವದಲಿ ನಾರಾ
ಯಣ ಮಹತ್ತತ್ವದಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತದಲಿ ಕೇಶವನು ||
ಇನಿತುರೂಪವ ದೇಹದೊಳು ಚಿಂ
ತನೆಗೈಯುವ ಮಹಾತ್ಮರಿಯೊಳು
ಮನುಜರವರಲ್ಲಮರರೆ ಸರಿ ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ || ೧೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮನದಲಿ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ, ಇಹ=ಇರುವನು, ಮಾಧವ =ಮಾಧವರೂಪಿಯು, ಧನಪಸಖ=ಕುಬೇರನ ಸಖನಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ ಶರೀರಭೂತವಾದ ತತ್ವದಲಿ=ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲಿ, ಮಹತ್ತತ್ವದಲಿ ನಾರಾಯಣನು, ಅವ್ಯಕ್ತದಲಿ=ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವದಲ್ಲಿ, ಕೇಶವನು ಇರುವನು. ಇನಿತುರೂಪವ=ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು, ದೇಹದೊಳು=ಈ ಶರೀರದೊಳಗೆ, ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮಹಾತ್ಮರು, ಇಳೆಯೊಳು=ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ, ಮನುಜರಲ್ಲ=ಸಾಧಾರಣಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಅವರನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಹರಿಕೃಪಾಬಲದಿ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ, ಅವರು, ಅಮರರೇ ಸರಿ=ದೇವತೆಗಳೇ ಸರಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮನಸ್ಸತ್ತದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನನ್ನು, ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಧವನನ್ನು, ಮಹತ್ತತ್ತದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ವದಲ್ಲಿ ಕೇಶವನನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವವರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲ, ಇವರನ್ನು ಭಗವತ್ಕೃಪಾಬಲವುಳ್ಳ ದೇವಾಂಶರೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ನೆಲದಲಿಪ್ಪನು ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿ
ಜಲದೊಳಿಪ್ಪನು ಹರಿಯನಿಸಿ ಶಿಖಿ
ವಳಗೆ ಇಪ್ಪನು ಪರಶುರಾಮನುಪೇಂದ್ರನೆಂದೆನಿಸಿ ||
ಯಲರೊಳಿಪ್ಪ ಜನಾರ್ದನನಿಪ್ಪನು ಬಾಂ
ದಳದೊಳಚ್ಚುತ ಗಂಧ ನರಹರಿ
ಪೊಳೆವಧೋಕ್ಷಜ ರಸಗಳೊಳು ರಸರೂಪತಾನಾಗಿ || ೨೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ನೆಲದಲಿ=ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ, ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿ=ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದ, ಇಪ್ಪನು=ಇರುವನು, ಜಲದೊಳು= ಅಪ್ಪುತತ್ವದೊಳು, (ಉದಕ ತತ್ವದೊಳಗೆ) ಹರಿಯೆನಿಸಿ=ಹರಿನಾಮಕನಾಗಿ, ನಿಪ್ಪನು=ಇರುವನು. ಶಿಖಿವಳಗೆ= ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ, (ತೇಜಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ) ಪರಶುರಾಮನು= ಉಪೇಂದ್ರನೆಂದೆನಿಸಿ=ಉಪೇಂದ್ರನಾಮಕನಾಗಿ, ಇಪ್ಪನು=ಇರುವನು. ಯಲರೊಳು=ವಾಯುತತ್ವದೊಳಗೆ, ಜನಾರ್ದನನು ಇಪ್ಪನು. ಬಾಂದಳದೊಳು=ಆಕಾಶದೊಳಗೆ, ಅಚ್ಚುತ=ಅಚ್ಚುತನು ಇರುವನು. ಗಂಧ=ಗಂಧಗುಣದಲ್ಲಿ, ನರಹರಿ=ನರಸಿಂಹರೂಪಿಯು, ರಸಗಳೊಳು= ರಸಗುಣದಲ್ಲಿ ರಸರೂಪನಾಗಿ, ಅಧೋಕ್ಷಜ=ಅಧೋಕ್ಷಜನು ಪೊಳೆವ=ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಪಾದಪಾಯ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಯರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಿಂದಲೂ, ಉದಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಯೆಂತಲೂ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ತೇಜಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮನು ಉಪೇಂದ್ರನಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ವಾಯುತತ್ವದಲ್ಲಿ ಜನಾರ್ದನರೂಪದಿಂದಲೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುತರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವನು ಮತ್ತು ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳ ಪೈಕಿ, ಗಂಧದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದಲೂ ರಸದಲ್ಲಿ ಅಧೋಕ್ಷಜರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ರೂಪ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಸ್ವರ್ಶ
ಪ್ರಾಪಕನು ಅನಿರುದ್ಧಶಬ್ದದಿ
ವ್ಯಾಪಿಸಿಹ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಪಸ್ಥದಿ ವಾಸುದೇವನಿಹ ||
ತಾಪೊಳೆವ ಪಾಯುಸ್ಥನಾಗಿ ಜ
ಯಾಪತಿಯು ಸಂಕರ್ಷಣನು ಸು
ಸ್ಥಾಪಕನು ಆಹಪಾದದೊಳು ದಾಮೋದರನು ಪೊಳೆವ || ೨೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ರೂಪ=ರೂಪಗುಣದಲ್ಲಿ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನು, ಸ್ವರ್ಶಪ್ರಾಪಕನು =ಸ್ವರ್ಶಗುಣದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು, ಅನಿರುದ್ಧ=ಅನಿರುದ್ಧನು, ಶಬ್ದದಿ=ಶಬ್ದ ಗುಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು, ವ್ಯಾಪಿಸಿಹ=ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವನು. ಉಪಸ್ಥದಿ= ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯದಲಿ ವಾಸುದೇವನು, ಇಹ=ಇರುವನು, ಪಾಯುಸ್ಥನಾಗಿ= ಗುದೇಂದ್ರಿಯಗತನಾಗಿ, ಜಯಾಪತಿಯು= ಜಯಾನಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನು ತಾ=ತಾನು, ಪೊಳೆವ= ಶೋಭಿಸುವ, ಪಾದದೊಳು=ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, ದಾಮೋದರನು ಸುಸ್ಥಾಪಕನು, ಆಹ=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದು, ಪೊಳೆವ=ಶೋಭಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು, ಸ್ವರ್ಶಗುಣದಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧನು, ಶಬ್ದಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನು, ಗುದದಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣನು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ದಾಮೋದರನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಚತುರವಿಂಶತಿತತ್ವದೊಳು ಶ್ರೀ
ಪತಿಯು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿರೂಪದಿ
ವಿತತನಾಗಿದ್ದಖಿಳಜೀವರ ಸಂಹನನದೊಳಗೆ ||

**ಪ್ರತಿಯಂದದಿ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ
ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಕನೆನಿಸಿಕೊಂ
ಅತುಳಮಹಿಮನು ಷಣ್ಣವತಿನಾಮದಲಿ ನೆಲೆಸಿಹನು || ೨೨ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಪತಿಯು=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ಚತುರವಿಂಶತಿತ್ವದೊಳು=೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿರೂಪದಿ= ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಿಂದ, ವಿತತನಾಗಿದ್ದು= ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಅಖಿಳಜೀವರ=ಸಮಸ್ತಜೀವರ, ಸಂಹನನದೊಳಗೆ=ದೇಹದೊಳಗೆ, ಪ್ರತಿಯಂದದಿ=ಬಳ್ಳಿಗಳಂತೆ, ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ= ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ=ಅವರವರ ಪಿತ್ತಪಿತಾಮಹಾದಿಗಳಿಗೆ, ತರ್ಪಕನೆನಿಸಿಕೊಂಡು= ಅವರವರು ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಅತುಳಮಹಿಮನು= ಸಮವಿಲ್ಲದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು, ಷಣ್ಣವತಿನಾಮದಲಿ=೯೬ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳ ನಾಮಧೇಯಗಳಿಂದ, ನೆಲೆಸಿಹನು=ವಾಸವಾಗಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಮೆಲಿನ ಪದ್ಯಗ್ನಿಂದ ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದೊಳು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಂತೆ ಒಟ್ಟು ೯೬ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪಿತ್ತಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಸಮರಹಿತನಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಅತುಳಮಹಿಮನು ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪತಿಯು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇತುಗರ್ಭವಾಗಿರುವುದು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದುದರಿಂದಲೇ ಅತುಳಮಹಿಮನೆಂದರ್ಥ:- ಹೇಗೆಂದರೆ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ ೭ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇವೆ. “ಬ್ರಹ್ಮೇಶ ಶಕ್ತ ರವಿಧರ್ಮ ಶಶಾಂಕ ಪೂರ್ವ ಗೀರ್ವಾಣ ಸಂತತಿರಿಯಂಯದಪಾಂಗಲೇಶಂ|| ಆಶ್ರಿತ್ಯ ವಿಶ್ವವಿಜಯಂ ವಿದಧಾತ್ಯಚಿಂತ್ಯಾ ಶ್ರೀಯತ್ಕಟಾಕ್ಷ ಬಲವತ್ಯಚಿತನಮಾಮಿ||” ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಯಮ, ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಗಣವು ಯಾವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ, ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದ ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವದೋ ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಯಾವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಬಲವುಳ್ಳವಳಾಗಿರುವಳೋ ಅಂತಹ ಅಜಿತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು “ಯಂ ಕಾಮಯೇತಂತಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವುದು. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ ಅಂದಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವರಾರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು? ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಪತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅತುಳಮಹಿಮನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದರು. ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಂತೆ ಒಟ್ಟು ೯೬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಈ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಶರೀರದೊಳಗೆ, ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬಳ್ಳಿಗಳು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಜೀವನನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಇವರುಗಳಿಂದ ಷಣ್ಣವತಿ (೯೬) ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ (೯೬ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ವಿವರವು ಹಿಂದೆ ಲಿನೆಯ ಸಂಧಿಯ ೨೩ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು). ತನ್ನಾಮಧೇಯಗಳಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಪಿತ್ತ ಪಿತಾಮಹಪ್ರಪಿತಾಮಹಾದಿಗಳನ್ನು ತದಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ವಸುಗಣ, ರುದ್ರಗಣ ಆದಿತ್ಯಗಣಗಳನ್ನು ಸಹ ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವನು.

**ಚತುರವಿಂಶತಿ ತತ್ವದೊಳು ತ
ತ್ವತಿಗಳೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದೇ
ವತೆಗಳೊಳು ಹನ್ನೊಂದುನೂರೈವತ್ತೆರಡು ರೂಪ ||
ವಿತತನಾಗಿದ್ದಲ್ಲ ಜೀವರ
ಜತನಮಾಡುವಗೋಸುಗ ಜಗ
ತ್ವತಿಗೆ ಏನಾದರು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಿದರಿಂದ || ೨೩ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚತುರವಿಂಶತಿ ತತ್ವದೊಳು=೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ವತಿಗಳೆನಿಸುವ=ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮುಖದೇವತೆಗಳೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹನ್ನೊಂದು ನೂರೈವತ್ತೆರಡು ರೂಪ=೧೧೨೨ ರೂಪಗಳಿಂದ, ವಿತತನಾಗಿದ್ದು=ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಯಲ್ಲಜೀವರ=ಸಕಲಜೀವರನ್ನು ಜತನಮಾಡುವ= ರಕ್ಷಣಮಾಡುವ, ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜೀವರಕ್ಷಣಮಾಡುವದರಿಂದ, ಏನಾದರು=ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಒಟ್ಟು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇನೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸುವನೆಂದು ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೂ ಒಟ್ಟು ೧೧೫೨ ರೂಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ; ತತ್ವಗಳು ೨೪, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟ ತತ್ವಗಳೆಂದು ೨೪ ತತ್ವಗುಣಗಳು ಸೇರಿರುವುವು. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಗುಣಾಕಾರಮಾಡಿದರೆ ೨೪X೨೪=೫೭೬ ಆಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ೨೪ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೨೪ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ೨೪X೨೪=೫೭೬= ಇವೆರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿದರೆ ೫೭೬+೫೭೬=೧೧೫೨ ಆಗುವುವು. ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವನು. ಆದರೆ ಜಗತ್ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಉಂಟೆ? ಏನೇನೂ ಇಲ್ಲ “ದೇವಸೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಯಂ ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾಸ್ವಹಾ” ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಯು ಸ್ವಭಾವವೇ ಹೊರತು ಪೂರೈಕಾಮನಾದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಇದರಿಂದಾಗುವುದೇನು? ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕಾಧಾರವಾಗಿರುವುವು (ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಂಗಳಾಚರಣೆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ)

ಇಂದಿರಾಧವ ಶಕ್ತಿಮೊದಲಾ
ದೊಂದಧಿಕದಶ ರೂಪದಿಂದಲಿ
ಪೊಂದಿಹನು ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ ಪುರುಷನಾಮಕನು ||
ಸುಂದರಪ್ರದ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾ
ನಂದಮಯ ಚಿದ್ಧೇಹದೊಳು ತಾ
ವಂದರಕ್ಷಣವಗಲದಲು ಪರಮಾಪ್ತನಾಗಿಷ್ಟ || ೨೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:-ಇಂದಿರಾಧವ=ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ, ಒಂದಧಿಕ ದಶರೂಪದಿಂದಲಿ=೧೧ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳಲಿ=ಸಮಸ್ತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪೊಂದಿಹನು=ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಸುಂದರಪ್ರದ=ಮನೋಹರರೂಪಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಲೋಕವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡಿಸುವ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯ=ಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯನಾದ, ಪುರುಷನಾಮಕನು=ಪುರುಷನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಚಿದ್ಧೇಹದೊಳು= ಜೀವನಸ್ವರೂಪ ದೇಹದೊಳಗೆ, ತಾ=ತಾನು, ಒಂದರಕ್ಷಣ=ಒಂದು ಅರ್ಧಕ್ಷಣವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ, ಪರಮಾಪ್ತನಾಗಿ=ಜೀವರಿಗೆ ಪರಮಾಪ್ತನಾಗಿ, ಇಷ್ಟ=ಇರುತ್ತಿರುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಜೀವರ, ಚಕ್ಷು ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ೧೦ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಅಂತು ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ, ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಸಂವಿತ್, ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಲಾ, ವಿದ್ಯಾ, ಮತಿ, ನಿಯತಿ, ಮಾಯಾ, ಕಾಲ ಎಂಬ ೧೧ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವನು. ಜನರಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಮನೋಹರವಾದ ವೈಕುಂತಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯನಾದ ಶ್ರೀಪುರುಷನಾಮಕನು ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅರಕ್ಷಣವಾದರೂ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಜೀವರಿಗೆ ಪರಮಾಪ್ತನಾಗಿ ಇರುವನು.

ಆರಧಿಕ ದಶರೂಪದಿಂದಲಿ
ತೋರುತಿಪ್ಪನು ವಿಶ್ವಲಿಂಗ ಶ
ರೀರದೊಳು ತೈಜಸನು ಪ್ರಾಜ್ಞನು ತುರಿಯನಾಮಕನು ||
ಮೂರೈದು ರೂಪಗಳಿಂದಲಿ
ಈರೈದು ಕರಣದೊಳು ಮಾತ್ರದಿ
ಖೇರಶಿಖಿಜಲ ಭೂಮಿಯೊಳಗಿಹನಾತ್ಮನಾಮದಲಿ || ೨೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಆರಧಿಕದಶರೂಪದಿಂದಲಿ=೧೬ ರೂಪಗಳಿಂದ, ವಿಶ್ವಲಿಂಗ ಶರೀರದೊಳು=೧೬ ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಲಿಂಗ ಶರೀರದೊಳಗೆ, ತೋರುತಿಪ್ಪನು=ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಂದರೆ ೧೬ ರೂಪಗಳಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ ೧೬ ಕಳೆಗಳಿಂದ ಇರುವನೆಂದರ್ಥ. ಮೂರೈದು ರೂಪಗಳಿಂದಲಿ=ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ವಿಶ್ವನಾಮಕನಾಗಿ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಇರುವನು) ಲಿಂಗಶರೀರದ ೧೬ ಕಳೆಗಳಲ್ಲಿ, ತೈಜಸನು, ಪ್ರಾಜ್ಞನು, ತುರಿಯನಾಮಕನು, ಮೂರೈದು ರೂಪಗಳಿಂದಲಿ=ಮೂರು ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಂದೊಂದು ರೂಪದಿಂದಲೂ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಐದೈದು ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಂದರೆ ೩X ೫=೧೫ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಈರೈದುಕರಣದೊಳು=ಚಕ್ಷುಶ್ರೋತ್ರಾದಿ ದಶೇಂದ್ರಿಯದೊಳಗೂ ಮಾತ್ರಾದಿ=ಶಬ್ದಾದಿ ಮಾತ್ರಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಖೇರ, ಖಿ+ಈರ ಖಿ+ಆಕಾಶ, ಈರ= ವಾಯು, ಶಿಖಿ=ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಭೂಮಿಯೆಂಬ ಈ ಪಂಚಮಹಾಭೂತದೊಳಗೂ, ಇಹ=ಇರುವನು, (ಇಲ್ಲಿರುವ “ಆತ್ಮನಾಮದಲಿ”) ಎಂಬ ಪದವು ಮುಂದಿನ ೨೬ ನೆಯ ಪದ್ಯದ “ಮನದೊಳು” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಷೋಡಶ (೧೬) ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ ೧೬ ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:- ಲಿಂಗಶರೀರ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫ ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ೫, ಮನಸ್ಸು ೧ ಅಂತು ೧೬ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ೧೬ ರೂಪಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ, ಮೊದಲು ವಿಶ್ವರೂಪದಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಇದಲ್ಲದೆ ೧೬ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೬ ರೂಪಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುವು. ಅವುಗಳ ವಿವರ:- ತೈಜಸರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲೂ, ತುರ್ಯನಾಮಕನು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವನು. ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಷಾದಿ ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಗಳು ಜೀವರಿಗೆ ಸತ್ವಾದಿಗುಣ ಪ್ರೇರಕರಾಗಿ, ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವರು ತುರ್ಯನಾಮಕನು ಶರೀರ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರೈದು ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನಾಮದಲಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದವಾದ ಮನದೊಳು ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶೇರಿಸಿ ಅರ್ಥಹೇಳಬೇಕು.

ಮನದೊಳಾಹಂಕಾರದಲಿ ಚಿಂ
ತನೆಯ ಮಾಳ್ವದು ಅಂತರಾತ್ಮನ
ಘನಸುತತ್ವದಿ ಪರಮವ್ಯಕ್ತದಲಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮೆ ||
ಇನಿತುಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವೇ
ದ್ಯನ ಅಜಾದೈವತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗ
ಳನುಸದಾಸರ್ವತ್ರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಪುದು || ೨೬ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- (ಪೂರ್ವಪದದಿಂದ ಬಂದದ್ದು) ಆತ್ಮನಾಮದಲಿ=ಆತ್ಮನಾಮಕನಾಗಿ, ಮನದೊಳು= ಮನಸ್ತತ್ವದೊಳಗೂ, ಅಹಂಕಾರದಲಿ=ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲ್ಲಿ, ಅಂತರಾತ್ಮನ =ಅಂತರಾತ್ಮ ರೂಪವನ್ನು, ಘನಸುತತ್ವದಿ= ಮಹತ್ತತ್ವದಲಿ, ಪರಮನು=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅವ್ಯಕ್ತದಲಿ=ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವದಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮೆ=ಜ್ಞಾನಾತ್ಮನನ್ನು, ಚಿಂತನೆಯು= ಚಿಂತನೆಯನ್ನು, ಮಾಳ್ವದು =ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಇನಿತು=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವೇದ್ಯನು= ಅಕಾರಾದಿ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನು, ಅಜಾದಿ=ಅಜ, ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಐವತ್ತು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು=೫೦ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವತ್ರದೇಹದ=ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂಜಿಪುದು= ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪೂರ್ವಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಷೋಡಷ ಕಲಾತ್ಮಕಲಿಂಗ ಶರೀರವೆಂದು ಹೇಳಿ ೧೫ ಕಲೆಗಳ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ಉಳಿದ ಮನಸ್ತತ್ವವನ್ನೂ ಇತರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿಯೂ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮನಸ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮರೂಪವನ್ನೂ, ಅಹಂಕಾರ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮ ರೂಪವನ್ನೂ, ಮಹತ್ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ರೂಪವನ್ನೂ, ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಕಾರ ಮೊದಲು 'ಕ್ಷ' ವರೆಗೂ ಅಕ್ಷರಗಳು ೫೧ ಆಗುವುವು. ಈ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೂಪಗಳು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುದು. ಅಜ, ಆನಂದ, ಇಂದ್ರ, ಈಶಾನ ಮೊದಲಾದ ೫೧ ರೂಪಗಳು ಇರುವುವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದಾಸರಾಯರು ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳು ೫೦ ರೂಪಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. 'ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ೫೧ ಆಗುವುವು. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಅಕಾರ ಮೊದಲು 'ಳ' ಕಾರದವರೆಗೂ ಇರುವ ಅಕ್ಷರಗಳು, ಅ=ಅಜ, ಇ= ಇಂದ್ರ, ಉ=ಉಗ್ರ, ಊ=ಊರ್ಜ, ಋ=ಋತಂಭರ, ಯೆಂದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೇ ಆಯಾರೂಪಗಳು ತೋರಿಸುವುವು. 'ಕ್ಷ' ಯೆಂಬ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಕ್ಷರರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ನರಸಿಂಹದೇವನು ಆ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು, ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣ ವೇದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ಕ್ಷ' ಯೆಂಬುವುದು ನರಸಿಂಹದೇವತಾಕವಾದುದೆಂದು 'ಕ್ಷಂ' ನರಸಿಂಹಾಯನಮಃ ಎಂದು ಮಾತೃಕಾ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ:- 'ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವೇದ್ಯನು' ಎಂಬ ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅಕಾರಮೊದಲು ಳ ಕಾರದವರೆಗೂ ಆಗುವ ೫೦ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಮಗಳು 'ಕ್ಷ' ಕಾರಪ್ರತಿಪಾದ ನರಸಿಂಹನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುವೆಂಬ ಭಾವ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಜ=ಉತ್ತತ್ತಿ ಶೂನ್ಯ, ಆ=ಆನಂದಸ್ವರೂಪ, ಇಂದ್ರ=ಪರಮೈಶ್ವರ್ರಪ್ರದನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟನಮಾಡುವ ರೂಪಗಳು ೫೦

ಕ್ಷಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ವೇದ್ಯನು=ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯನು, ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವವನೂ, ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನೂ ಅವನೇ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾ, ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆದುದರಿಂದ ವೇದ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ಷಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನರಸಿಂಹರೂಪವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆಂಬುವುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯ ಮತಕ್ಕೂ ದಾಸರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಕಾರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನರಸಿಂಹಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದರ್ಥ. ಪುರುಷರೂಪವೇ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ರೂಪವು, ಭಾಗವತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ, “ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂರೂಪಂ ಭಗವಾನ್ಮಹದಾದಿಭಿಃ ಸಂಭೂತಂ ಷೋಡಶಕಲ ಮಾದಾಲೋಕ ಸಿಸೃಕ್ಷಯಾ|| ಯಸ್ಯಾಂಭಸಿ ಶಯಾನಸ್ಯ ಯೋಗನಿದ್ರಾಂ ವಿತನ್ತತಃ| ನಾಭಿಹೃದಾಂಬು ಚಾದಾಸೀದ್ಧೃಹ್ಮಾ ವಿಶ್ವ ಸೃಜಾಂಪತಿಃ|| ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಹತ್ತತ್ವಾಹಂ ಕಾರತತ್ವ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಷೋಡಶಕಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಪುರುಷರೂಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಅಂದರೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಯನ ಮಾಡಿರುವ ರೂಪವನ್ನೇ ಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನು ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಳಯೋದಕದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಯೋಗನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರಮ ಪುರುಷರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟನೆಮಾಡಿದನು. ಆ ಪರಮಪುರುಷ ರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಪುರುಷರೂಪವೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಥಮ ರೂಪವು. ಪರಮಪುರುಷನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅದರಂತೆ ಕ್ಷ ಕ್ಷಕಾರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನರಸಿಂಹ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು, ನರ=ಪುರುಷ, ಸಿಂಹ=ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ರೀತಿ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯನು ನರಸಿಂಹನು ಎಂದು ದಾಸರಾಯರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವೇದಕರೂಪ ೫೦, ವೇದ್ಯರೂಪ ೧ ಅಂತು ೫೧ ಅಂತ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ೫೧ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಜಾಯನಮಃ ಮುಖಿ, ಆನಂದಾಯನಮಃ ಶಿರಸಿ, ಎಂಬ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸ ಕ್ರಮದಿಂದ ದೇಹದ ಸರ್ದಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ದದಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

**ಚತುರವಿಂಶತಿ ತತ್ವದೊಳುತ
ತೃತಿಗಳೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಮುಖ ದೇ
ವತೆಗಳೊಳು ಹದಿಮೂರುಸಾವಿರದಂಟನೂರಧಿಕ ||
ಚತುರವಿಂಶತಿ ರೂಪದಿಂದಲಿ
ವಿತತನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರೊಳು ಪ್ರಾ
ಕೃತಪುರುಷನಂದದಲಿ ಪಂಚಾತ್ಮಕನು ರಮಿಸುವನು || ೨೭ ||**

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಚತುರವಿಂಶತಿ ತತ್ವದೊಳು=೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲೂ, ತೃತಿಗಳೆನಿಸುವ=ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದೇವತೆಗಳೊಳು=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೂ, ಹದಿಮೂರು ಸಾವಿರ ದಂಟನೂರಧಿಕ ಚತುರವಿಂಶತಿ ರೂಪದಿಂದಲಿ=೧೩,೮೨೪ ರೂಪಗಳಿಂದ, ಎಲ್ಲರೊಳು=ಸಕಲ ಜನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿತತನಾಗಿದ್ದು=ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಪಂಚಾತ್ಮಕನು=ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಾತ್ಮಕನು, ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷ ನಂದದಲಿ=ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷರಂತೆ ರಮಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಈ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೂ ತೋರಿಸಿರುವ ಒಟ್ಟು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಚಿಂತನೆಗೋಸ್ಕರ ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಒಟ್ಟು ೧೩,೮೨೪ ರೂಪಗಳು. ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲೇ ಇದರ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅವ್ಯಕ್ತ	-	೨೫೧
ಮಹತ್	-	೧೮೫
ತಾಮಸ	-	೭೫೧
ಮನಸ್ಸು	-	೭೫೫
ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಒಟ್ಟು ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆ	-	೨೩೪೩
ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು	-	೧೦೦೦
ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ	-	೧೦೮೦

		೬೩೬೫

ಆಧ್ಯಾತ್ಮ, ಆಧಿದೈವ, ಆದಿಭೂತಗಳ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ	೪೩೨೬
ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಗೋಳಕಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುಸ್ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಗೋಳಕದಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ರೂಪಗಳಂತೆ ೩೦ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆ ೧೦ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ೧೦X ೩೦=೩೦೦ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವರು ಅದರ ಸಂಖ್ಯೆ	೩೦೦
ಇದರಂತೆ ದಶಪ್ರಾಣರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ೩೦ ರೂಪಗಳಂತೆ ೧೦ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ	೩೦೦
೨೪ ತತ್ವಗಳಷ್ಟೆ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಕಾರಾದಿ ೫೧ ಅಕ್ಷರದಂತೆ ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ೨೪X ೫೧	೧೨೨೪
ಕ ಮೊದಲು ಕ್ಷ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಅಕ್ಷರಗಳು ೩೫ ಇವುಗಳನ್ನು ಕ, ಕಾ, ಕಿ ಹೀಗೆ ಕಂ ಕಃ ವರೆಗೂ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳು ಆಗುವವು ಹೀಗೆ ೩೫ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಮಾಡಿದರೆ ೩೫X೧೨	೪೨೦
ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸದೆ ಕ್, ಖ್ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು	೫೧
ಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು	೧೨
ಸರ್ವದೇಹಗಳೊಳಿರುವ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಪಂಚರೂಪ	೫

ಅಂತು	೧೩೮೨೪

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ೨೪ ತತ್ವಗಳೊಳಗೂ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೊಳಗೂ, ದೇಹದ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಪಂಚಾತ್ಮನಾಗಿ ಒಟ್ಟು ೧೩೮೨೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರೊಳಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷನಂತೆ ಕ್ರೀಡಿಸುವನು. ಅಥವಾ ೧೩೮೨೪ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿಯೂ, ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ತತ್ವಗಳು ೨೪, ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದಲ್ಲೂ ಸಂಸೃಷ್ಟಿತತ್ವಗಳು ೨೪ ಅಂತು ೨೪X೨೪=೫೭೬. ತತ್ವಪತಿ ದೇವತೆಗಳು ೨೪ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಪ್ರಕಾರ ಸಂಸೃಷ್ಟಿ ತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತತ್ವಗಳು ೫೭೬ ಹೀಗೆ ೨೪ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ರೂಪಗಳು ೫೭೬X೫೭೬=೩೩೨೮೨೪ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರೊಳಗೂ ಇದ್ದು ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷನಂತೆ ರಮಿಸುವನು.

ಕೇಶವಾದಿ ಸುಮೂರ್ತಿವಾದದ
ಮಾಸಪುಂಡ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವೇದ
ವ್ಯಾಸನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳಾರು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ||
ವಾಸವಾಗಿಹನೆಂದು ತ್ರಿಂಶತಿ
ವಾಸರದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಧರ್ಮಿ
ರಾಶೆಯಿಂದಲಿಮಾಡು ಕರುಣವ ಬೇಡುಕೊಂಡಾಡು || ೨೮ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕೇಶವಾದಿ=ಕೇಶವಮೊದಲು, ಸು=ಸಮೀಚೀನವಾದ, ಮೂರ್ತಿ= ದಾಮೋದರನವರೆವಿಗೂ ಆಗುವ ೧೨ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ದ್ವಾದಶಮಾಸ=ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಮೊದಲು, ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದವರೆವಿಗೂ ಆಗುವ ೧೨ ತಿಂಗಳಲ್ಲೂ, ಪುಂಡ್ರಗಳಲ್ಲಿ=೧೨ ಊರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಋತುಗಳಲ್ಲಿ=ವಸಂತಾದಿ ೬ ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವೇದವ್ಯಾಸನು, ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳು=ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ೫ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಂತು ೬ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ವಾಸವಾಗಿಹನೆಂದು=ವಾಸವಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ತ್ರಿಂಶತಿವಾಸರದಿ=೩೦ ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಂದಾ, ಭದ್ರಾ, ಜಯಾ, ರಿಕ್ತಾ, ಪೂರ್ಣಾಯಂಬ ಸಂಕೇತವು ಪಾಡ್ಯಮೊದಲು ಪಂಚಮೀವರೆಗೂ ಆಗುವವು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತು ಷಷ್ಠಿಮೊದಲು ದಶಮಿಯವರೆಗೂ ಮತ್ತು ಏಕಾದಶಿ ಮೊದಲು ಪೌರ್ಣಿಮಾವರೆಗೂ ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಆಮಾವಾಸ್ಯೆ ಪರ್ಯಂತ ೬ ಸಲ ಸುತ್ತಿ ಬರುವವು. ೬X೫=೩೦ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಾದಿ ೫ ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ೩೦ ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ೫ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ೬ ಸಲ ಚಿಂತಿಸಿದರೆ ೩೦ ಮೂರ್ತಿಗಳಾಗುವವು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ೩೦ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ, ನಿರಾಶೆಯಿಂದಲಿ=ಕಾಮ್ಯಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸತ್ಕರ್ಮ ಧರ್ಮ=ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು,

ಭಾಗವತಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾಡು, ಕರುಣವ ಬೇಡು=ಕಾಮ್ಯಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕರುಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ನಾವು ಧಾರಣಮಾಡುವ ೧೨ ಪುಂಡ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ೧೨ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಮೊದಲು ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದವರೆಗೂ ಕೇಶವಾದಿ ದಾಮೋದರಾಂತವಾದ ೧೨ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ನಿತ್ಯಸ್ನಾನಾದಿ ಸಂಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಈಗ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈಶಾಖ ಮಧುಸೂದನ, ಕಾರ್ತಿಕ ದಾಮೋದರ, ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು, ದ್ವಾದಶಪುಂಡ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಲಲಾಟಿ ಕೇಶವಂಧ್ಯಾಯೇ ನ್ನಾರಾಯಣಂ ಅಥೋದರೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಕೇಶವಾದಿ ೧೨ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ವಸಂತಾದಿ ೬ ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸ, ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ನಾರಾಯಣಾಂತ ಗೆ. ಅಂತು ೬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಾಡ್ಯಮೊದಲು ಪಂಚಮಿವರೆಗೂ ಆಗುವ ನಂದಾದಿತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ಗೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ನಂದಾದಿ ತಿಥಿಗಳು ೬ ಸಲ ತಿರುಗಿಬರುವುವು. ಅದರಂತೆ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ೬ ಸಲ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ದ್ವಾದಶಮಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಋತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಹ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಫಲದ ಆಶೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಾದ ಸಂಧ್ಯಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವ್ರತನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರುಣವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ ಬೇಡುತ್ತಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಲೋಷ್ಣಕಾಂಚನ ಲೋಹಶೈಲಜ
ಕಾಷ್ಠಮುಂತಾದಖಿಲಜಡಪರ
ಮೇಷ್ಟಿಮೊದಲಾದೆಲ್ಲ ಚೇತನರೊಳಗೆ ಅನುದಿನವು ||
ಚೇಷ್ಟೆಗಳ ಮಾಡಿಸುತ ತಿಳಿಸದೆ
ಪ್ರೇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸ
ವೇಷ್ಣದಾಯಕ ಸಂತಯಿಸುವನು ಸರ್ವಜೀವರನ || ೨೯ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಲೋಷ್ಣ=ಹೆಂಚು, ಕಾಂಚನ=ಬಂಗಾರ, ಲೋಹ=ಕಬ್ಬಿಣ, ಶೈಲಜ=ಪರ್ವತಗಳು, ತಜ್ಜನ್ಯ ಕಲ್ಲುಮೊದಲಾದವು, ಕಾಷ್ಠ ಮುಂತಾದ=ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ, ಅಖಿಲಜಡ=ಎಲ್ಲಾ ಜಡವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ಪರಮೇಷ್ಟಿಮೊದಲಾದ=ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದ, ಎಲ್ಲ ಚೇತನರೊಳಗೆ=ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೂ, ಅನುದಿನವು= ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ಚೇಷ್ಟೆಗಳ = ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು, ಮಾಡಿಸುತ, ತಿಳಿಸದೆ, ತಾನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇಂತಹವೆಂದೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸದೆ ಪ್ರೇಷ್ಟನಾಗಿದ್ದು= ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯಕರನಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೆ=ಸರ್ವರಿಗೂ, ಸರ್ವೇಷ್ಟದಾಯಕ= ಸಮಸ್ತಾಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾ, ಸರ್ವಜೀವರನ=ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು, ಸಂತೈಸುವನು=ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವನು (ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು).

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಜಡಚೇತನಾದಿ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೆ ಆಗುವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹೆಂಚು, ಬಂಗಾರ, ಕಬ್ಬಿಣ, ಪರ್ವತ, ಕಲ್ಲುಗಳು, ಕಾಷ್ಠಗಳು ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಲಜಡವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಕಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿ ದಿವಸ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೇನೇ ಸಕಲಕ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯಕರನಾಗಿ ಅವರವರ ಮನೋಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾ ಸಕಲಜೀವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ವಾಸುದೇವಾನಿರುದ್ಧರೂಪದಿ
ಪುಂಶರೀರದೊಳಿಹನು ಸರ್ವದ
ಸ್ತ್ರೀಶರೀರದೊಳಿಹನು ಸಂಕರುಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ||
ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಶ್ರುತಿವಿನುತ ಸ
ವಾರ್ಸುನಿಲಯ ನಾರಾಯಣನ ಸದು
ಪಾಸನೆಯಗೈವವರು ಜೀವನುಕ್ತರನಿಸುವರು|| ೩೦ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ವಾಸುದೇವಾನಿರುದ್ಧರೂಪದಿ=ವಾಸುದೇವ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ, ಪುಂಶರೀರದೊಳು=ಪುರುಷರ ಶರೀರದೊಳಗೆ, ಸರ್ವದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಹನು=ಇರುವನು, ಸ್ತ್ರೀಶರೀರದೊಳು=ಸ್ತ್ರೀಯರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಕರುಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ=ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ, ಇಹನು=ಇರುತ್ತಿರುವನು, ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಶ್ರುತಿವಿನುತ=ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾಯಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ, ಸರ್ವಾಸುನಿಲಯ=ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ನಾರಾಯಣನ=ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು, ಸದುಪಾಸನೆಯಗೈವವರು=ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನನು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು, ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಸದುಪಾಸನೆಯನ್ನು, ಗೈವವರು= ಮಾಡುವವರು, ಜೀವನುಕ್ತರು=ಮುಕ್ತರಾಗದಿದ್ದರೂ, ಸತ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಂತೆ ಸುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನುಕ್ತರೆಂದು, ಎನಿಸುವರು=ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಪಂಚರೂಪಗಳ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ವಾಸುದೇವ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿರುವನು. ಸ್ತ್ರೀ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬಿರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಸುಮಾಡುವನು. ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುಮಾಡುವನು. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸದುಪಾಸನೆ ಎಂದರೆ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದಜ್ಞಾನವು, ಪರಮಾತ್ಮನ ದಾಸನು ತಾನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು, ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾಸಯುಜಾಸಖಾಯಂ ಸಮಾನಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಪರಿಷ್ಕಸ್ಯಜಾತೇ|| ತಯೋರನ್ಯಃ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಸ್ವಾದ್ವತ್ತಿ ಅನಶ್ನನನ್ಯೋ ಅಭಿಚಾಕಶೀತಿ||' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ತುತನೆಂದು ದಾಸರಾಯರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಭಾಗವತ ದಶಮ ಸ್ಕಂಧ ೧೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ 'ಅಥಬದ್ಧಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ವದಾಮಿತೇ| ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಿಣೋಸ್ತಾತ ಸ್ಥಿತಯೋರೇಕ ಧರ್ಮಿಣಿ' ಇಲ್ಲಿರುವ ಬದ್ಧಮುಕ್ತ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧನೆಂದರೆ ಜೀವನೆಂತಲೂ ಮುಕ್ತನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಯೆಂತಲೂ ವಿಜಯದ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು, ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ:- 'ಬದ್ಧಾ ಜೀವಾ ಇಮೇಸರ್ವೇ ಪೂರ್ವಬಂಧ ಸಮನ್ವಯಾತ್|| ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಸ್ತತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮುಕ್ತಾನಾಮಾಸದೋದಿತಃ|| ಅಬದ್ಧತ್ವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಿ ದೀಪ್ಯತೇ ಸೌರವಿರ್ಯಥಾ||' ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದು ತದನಂತರ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಬದ್ಧರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಬದ್ಧರೆಂದು ಜೀವರಿಗೆ ಹೆಸರು. 'ನಮೇ ಮೋಕ್ಷೋನ ಬಂಧನಂ' ಎಂಬ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ ಪದಕ್ಕೆ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಯಾರು ಬದ್ಧರೋ ಅವರೇ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬಂಧನವಿಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಪ್ರಕಾಶ ಉಂಟು, ಕೆಲವುಕಾಲವಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದಿಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಸದಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ.

ಸೂರ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಸದಾ ಪ್ರಕಾಶವಂತನಾದರೂ ದೇಶಕಾಲವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕೆಲವು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ತಾಪ, ಕೆಲವು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವನು. ಅಂದರೆ ಜನರಿಗೆ ಉಷ್ಣ ಅಧಿಕ, ಸಮೋಷ್ಣ, ಶೀತ ಇವು ಕಾಣುವುವು. ಕೆಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಯೇ ಇಲ್ಲ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಉದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶ ಕಮ್ಮಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಾಧಿಕ ಮೊದಲಾದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ದೇಶಕಾಲಾದಿ ಉಪಾಧಿಕೃತವೇ ಹೊರತು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನ್ಯೂನಾತಿರಿಕ್ತವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ರಾಮ ಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರಗಳಲ್ಲಿ 'ವಿಧವನುಗ್ಧವಚ್ಚಿವ ಕೇಶವೋ ವೇದನಾರ್ತವತ್||' ಎಂಬ ನಿರ್ಧಯ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕಾರ, ಏಟು ತಿಂದವನಂತೆಯೂ ತಾನು ತಿಳಿಯದವನಂತೆಯೂ ತೋರಿಸುವುದು ಲೋಕ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿರುವನೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬದ್ಧನಲ್ಲ. ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತನೆಂದು ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ. ಹೀಗೆ ಬದ್ಧನೆಂತಲೂ ಮುಕ್ತನೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಜೀವ, ಪರಮಾತ್ಮರು ಸಮಾನ ಧರ್ಮಿಗಳಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರಬೇಕಾಯಿತು. ಅದಾವುದೆಂದರೆ:- ಎಲೆ ಉದ್ಧವನೇ! ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು (ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನ ವಾಕ್ಯ) 'ಸುಪರ್ಣಾವೇತೌಸದೃಶೌಸ ಖಾಯೌ ಎದೃಚ್ಛಯೈ ತೌಕೃತ ನೀಡೌಚವ್ವಕ್ಷೇ| ಏಕಸ್ತಯೋಃ ಖಾದತಿ ಪಿಪ್ಪಲಾನ್ನಮನ್ಯೋ ನಿರನ್ಯೋಪಿ ಬಲೇನ ಭೂಯಾನ್||' 'ಸ್ಥಿತೋರೇಕ ಧರ್ಮಿಣಿ.'

ಇಬ್ಬರು ಒಂದು ಧರ್ಮ ಉಳ್ಳವರು ಅಂದರೆ ಸಮಾನ ಧರ್ಮಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮೊದಲು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇಹವೆಂಬ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಮರಾಗಿಯೂ, ಪರಸ್ಪರ ಸಖರಾಗಿಯೂ ಅನಾದ್ಯನಂತ ಕಾಲವೂ ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪಿಗಳಾಗಿ ಇರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏಕ ಧರ್ಮಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಅಂದರೆ ಸಮಾನ ಧರ್ಮ ಉಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮವಾವುದೆಂದರೆ:- ಇವರು ಇಬ್ಬರು 'ಸುಪರ್ಣಾ' ಅಂದರೆ ಒಳ್ಳೆ ರಕ್ತೆಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸುಪರ್ಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸು=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಪರ್ಮ ಅಂದರೆ ಪೃಪಾಲನ ಪೂರ್ಣಯೋಃ, ಎಂಬ ಧಾತು ಬಲದಿಂದ ಜೀವರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಪರ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪಾಲನಾದುದರಿಂದಲೂ ಅಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದಲೂ ಸುಪರ್ಣನೆಂದು

ಜೀವನಿಗೂ ಹೆಸರು. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥದಿಂದ ಸುಪ್ಲರ ಶಬ್ದವೇ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ಅದೃಷ್ಟ ಪ್ರೇರಕ ದೈವೇಚ್ಛೆ ಇಂದ ದೇಹದ ಹೃದಯಾಕಾಶವನ್ನು ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಜೀವನು 'ಪಿಪ್ಪಲಾನ್ಯಂ' ಆದೇಹ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗುವ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವನು. ಅನ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಭುಂಜಿಸದಿದ್ದರೂ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಸ್ವಯಂಬಲಾಡ್ಯನಾಗಿರುವನು. 'ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಂಚಸ ವೇದ ವಿದ್ವಾನ್ ಪಿಪ್ಪಲಾದೋನತು ಪಿಪ್ಪಲಾದಃ|| ಯೋ ವಿದ್ಯಯಾಂಧಃ ಸತುನಿತ್ಯ ಬದ್ಧೋ ವಿದ್ಯಾಮಯೋಯಃ ಸತುನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತಃ||೨|| (ಪಿಪ್ಪಲವನ್ನು) ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಭುಂಜಿಸದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನೂ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿದಿರುವನು. ಪಿಪ್ಪಲಾದನಾದ ಅಂದರೆ ಫಲವನ್ನು ಭುಂಜಿಸುವ ಜೀವನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯನು. ಇನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯುವುದೆಂತು? ಜೀವನು ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯನು. ಆದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಅಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿದ್ಯಾಮಯನು, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು, ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿರುವುವೆಂದು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ತಾರತಮ್ಯ ಭೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿರುವನು. ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ದಾಸರಾಯರು ಸದುಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭೇದ ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದಲೇ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಸದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಮುಕ್ತರಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ಯಲೋಕ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ರಹಿತರಾಗಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಣಾಸಹ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಅಮುಕ್ತರಾಗಿ ಸತ್ಯಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದೂ ಮುಕ್ತರಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವನುಕ್ತರೆಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ವಾನ ಚಂಡಾಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರನ್ನು ಈ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನವು ಎನುಮಾಡಿತು? ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತರಂತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೂ ಜೀವನುಕ್ತರೆಂದು ಹೆಸರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರಾಯರು ಹೀಗೆ ಸದುಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಜೀವನುಕ್ತರೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಲೋಕನಿಂದ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನಿಂದಿತನಾಗಿರುವ ಪಾಪಿಯು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಜೀವನ್ಮುತನೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಸಹಜವೋ ಹಾಗೆ ದೇಹಗೇಹಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವದಾ ಭಗವಂತನನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನನ್ನು ಜೀವನುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಹಜವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ತನ್ನನಂತಾನಂತ ರೂಪವ ಹಿ
ರಣ್ಯ ಗರ್ಭಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಕಾ
ರುಣ್ಯಸಾಗರ ಹರಹಿಯವರವರಖಿಳ ವ್ಯಾಪಾರ ||
ಬನ್ನಬಡದಲೆ ಮಾಡಿಮಾಡಿಸಿ
ಧನ್ಯರೆನಿಸಿ ಸಮಸ್ತದಿವಿಜರ
ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಫಲವಿತ್ತುಪಾಲಿಸುವ || ೩೧ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ತನ್ನನಂತಾನಂತ ರೂಪವ=ತನ್ನ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳೊಳಗೆ= ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೊಳಗೆ, ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ=ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಹರಹಿ=ವಿಸ್ತರಿಸಿ (ಹರವಿ) ಅವರವರ=ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ, ಅಖಿಲವ್ಯಾಪಾರ=ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು, ಬನ್ನಬಡದಲೆ= ಲೇಶವಾದರೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಮಾಡಿ=ತಾನು (ಅವರೊಳಗಿದ್ದು) ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿಸಿ=ಅವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಸಮಸ್ತದಿವಿಜರ=ಸಮಸ್ತವಾದ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡುವ, ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವ=ದೈತ್ಯಸಂಹಾರ, ತನ್ನನ್ನಾರಾಧಿಸುವುದು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಫಲವಿತ್ತು=ಇಹದಲ್ಲಿ ಭೋಗವನ್ನೂ, ಪರದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಸುಖವನ್ನಿತ್ತು, ಸಲಹುವನು=ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶದಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿ ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕರುಣಾ ಸಮುದ್ರನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹರವಿ ಎಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಕಲ ತತ್ವಪತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ೨೪ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ, ತತ್ವತಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಚಕ್ಷುಶ್ಶೋತಾದಿಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವಪತಿದೇವತೆಗಳೊಳಗಿದ್ದು, ತಾನುಮಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸುವನು ಎಂದು ಒಂದರ್ಥ. ಸತ್ಯಲೋಕ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಬ್ರಹ್ಮದ್ರೋಂದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವದಾಕಾರನಾಗಿ ತಚ್ಚಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿರುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಬ್ರ=೫ ಹೃ=೧೩ ಇದನ್ನು ವಾಮಾಂಕ ಮಾಡಿದರೆ, ೩೧೫

ರೂಪಗಳು ಆಗುವವು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಗತ ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿ, ಇದರ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯಾ, ವಾ=೪, ಸು=೭, ದೇ=೩, ವ=೪, ವಾಮಾಂಕರೀತ್ಯಾ ೪೩೭೪ ರೂಪಗಳಾದವು. ಇದರಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪಾಂಚಭೂತಿಕದೇಹದಲ್ಲೂ, ೨೪ ತತ್ವಗಳು, ತತ್ವತದೇವತೆಗಳು, ಅವರುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ೧೩೮೨೪ ರೂಪಗಳು. ಇದರಂತೆ ಅವರೊಳಗೆ ಇರುವ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯಲ್ಲೂ ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರ ರೂಪಗಳು. ಹೀಗೆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅನಂತರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ರುದ್ರಾದಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು ಅವರವರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅವರೊಳಗಿದ್ದು ತಾನು ಮಾಡುವನು ಅಂದರೆ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತತ್ವಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೊಳಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವನು. ರುದ್ರದೇವರೊಳಗಿದ್ದು ಸಂಹಾರಮಾಡುವನು. ಇಂದ್ರದೇವರಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಶತಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡಿ, ಅವರವರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸಂಹಾರಕರ್ತಾ ರುದ್ರ, ವೃತ್ತಾಸುರನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಸಂಹರಿಸಿದನು, ೧೦೦ ಅಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ರುದ್ರದೇವರು ತ್ರಿಪುರಾಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೆಂಬ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಕೊಡಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಇಹದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ತಾರತಮ್ಯಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಪ್ರಯೋಜನವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇಂತಹ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಆನಂದವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರನೆಂದರು. ಇಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೂ 'ಅಕರ್ತ' ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು. ಅದೇಕೆಂದರೆ 'ಅಕರ್ತಃಕ್ವಿಷ್ಣುಕಾರಿತ್ಯಾತ್' ಎಷ್ಟು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಲೇಶವಾದರೂ ಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು. ಅದನ್ನೇ ದಾಸರಾಯರು ಬನ್ನಪಡದಲೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವರು. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದರ್ಥ.

ಸಾಗರದೊಳಗಿಹ ನದಿಯಜಲ ಭೇ
ದಾಗ ಸದೊಳಿಪ್ಪಬ್ಬ ಬಲ್ಲವು
ಕಾಗಿಗುಬ್ಬಿಗಳರಿಯ ಬಲ್ಲವೆ ನದಿಯಜಲಸ್ಥಿತಿಯಾ ||
ಭೋಗಿವರ ಪರ್ಯಂಕಶಯನ ನೊ
ಳೀಗುಣತ್ರಯ ಬದ್ಧಜಗವಿಹ
ದಾಗಮಮಜ್ಜರು ತಿಳಿವರಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಳವಡದು || ೩೨ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಸಾಗರದೊಳು=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಇಹ=ಇರುವ, ನದಿಯಜಲ= ನದಿಯನೀರಿನ, ಭೇದ= ಭೇದವನ್ನು, ಆಗಸದೊಳು=ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಇಪ್ಪ=ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅಬ್ಬ=ಉದಕಪ್ರದವಾದ ಮೇಘಗಳು, ಬಲ್ಲವು= ತಿಳಿಯುವವು, ಕಾಗಿ ಗುಬ್ಬಿಗಳು, ನದಿಯಜಲಭೇದ=ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ನದಿಯ ಸಿಹಿನೀರನ್ನು, ಅರಿಯಬಲ್ಲವೇ= ತಿಳಿಯುವವೆ? ಭೋಗಿವರ=ಸರ್ಪಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶೇಷದೇವರೇ, ಪರ್ಯಂಕ=ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶಯನನೊಳು=ಮಲಗಿ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳಗೆ, ಈಗುಣತ್ರಯಬದ್ಧಜಗವು=ಸತ್ತರಜಸ್ತಮೋ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬದ್ಧವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವು, ಇಹದು=ಇರುವುದನ್ನು, ಆಗಮಜ್ಜರು= ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರು ತಿಳಿವರು, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಳವಡದು= ಗೋಚರವಾಗದು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ದ್ವೈತಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಭೇದಜ್ಞಾನವು ಸಾಧ್ಯವೇ ಹೊರತು ಇತರರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನಿರೂಪಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾದಿ ನದಿಗಳು ಕೂಡಿರಲು, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೇಘವೃಂದಗಳು ಮಾತ್ರ ನದೀಜಲವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಪಾನ ಮಾಡಬಲ್ಲವಲ್ಲದೆ ಕಾಗಿ ಗುಬ್ಬಿ ಮೊದಲಾದವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ನದೀಜಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಲ್ಲವೆ? ಅದರಂತೆ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸರಾದ ದೇವಮಾನುಷ ದಾನವಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ತ್ರಿಗುಣಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ, ಪೂರ್ಣವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಶೇಷಪರ್ಯಂಕಶಾಯಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳಗೆ ಅಡಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರಿಗಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದೆ? ಎಂದಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಾರದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕರಣಗುಣ ಭೂತಗಳೊಳಗೆ ತ
ದ್ವರನಿಪ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಿಜರೊ
ಳರಿತು ರೂಪಚತುಷ್ಟಯಗಳನು ದಿನದಿನದಿ ಸರ್ವತ್ರ ||
ಸ್ಮರಿಸುತನು ಮೋದಿಸುತಹಿಗ್ಗುತ
ಪರವಶದಿ ಪಾಡುವವರಿಗೆ ತಂ
ನ್ನಿರವತೋರಿಸಿ ಭವವಿಮುಕ್ತರ ಮಾಡಿಪೋಷಿಸುವ || ೩೩ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಕರಣ=ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗುಣ= ಗುಣತ್ರಯಗಳು, ಅಥವಾ ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಭೂತಗಳೊಳಗೆ=ಪಂಚಮಹಾ ಭೂತಗಳೊಳಗೂ, ತದ್ವರೇನಿಪ=ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳೆನಿಸುವ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದಿವಿಜರೋಳು= ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳೊಳಗೂ, ರೂಪಚತುಷ್ಟಯಗಳನು=ಅನಿರುದ್ಧಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಅರಿತು= ತಿಳಿದು, ದಿನದಿನದಿ=ಪ್ರತಿದಿನವೂ, ಸರ್ವತ್ರ=ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ಮರಿಸುತ, ಅನುಮೋದಿಸುತ=ಸ್ಮರಿಸುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ, ಹಿಗ್ಗುತ=ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತ, ಪರವಶದಿ= ಮೈಮರೆತು, ಪಾಡುವವರಿಗೆ= ಭಗವನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಸೂಚಕಪದಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವವರಿಗೆ, ತನ್ನಿರವ=ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಅಥವಾ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಭವವಿಮುಕ್ತರ=ಜನನ ಮರಣ ದುಃಖದಿಂದ ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ, ಮಾಡಿ, ಪೋಷಿಸುವ= ರಕ್ಷಿಸುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ತತ್ಪದೋಳಗೂ, ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ ಉಪಾಸನಾಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಅದರ ಫಲವನ್ನೂ ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ೫, ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪವನ್ನೂ, ತನ್ಮಾತ್ರಾಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪವನ್ನೂ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಮ ರೂಪವನ್ನೂ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ರೂಪವನ್ನೂ ಈ ಪ್ರಕಾರ ೪ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಚತುಷ್ಟಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾ ಪರವಶರಾಗಿ ಭಗವತ್ಪರವಾದ ಪದಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವವರಿಗೆ ತನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನಿತ್ತು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವನು. ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪಠನಕ್ಕೆ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪಠನಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪಠನ ಮಾಡಿದರು ಸಹಸ್ರನಾಮ ಪಠನಮಾಡಿದ ಫಲವು ಬರುವುದೆಂದು “ನಮೋಸ್ವಸ್ತಂತಾಯ ಸಹಸ್ರಮೂರ್ತಯೇ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ಪಠನಮಾಡಬೇಕಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಧಿಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಉಪಾಸನಾಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ೧, ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು. “ಸಂಕೋಚ ವಿಸ್ತಾರಾಭ್ಯಾಂಚ ಕಥಯಂತಿಮನೀಷಿಣಃ” ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಸಂಕೋಚವಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಹೇಳುವಂತೆ ದಾಸರಾಯರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ತದಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ೪ ರೂಪಗಳನ್ನಾದರೂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಲೆಂದು ಈ ಉಪಾಸನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು.

ಮೂಲರೂಪನು ಮನದೊಳಿಹ ಶ್ರವ
ಣಾಲಿಯೊಳಿಹ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮನು
ಕೋಲರೂಪನು ತ್ವಗ್ರಸನದೊಳಿಪ್ಪ ನರಸಿಂಹ ||
ಬಾಲವಟು ವಾಮನನು ನಾಸಿಕ
ನಾಳದೊಳು ವದನದಲಿ ಭಾರ್ಗವ
ವಾಲಿಭಂಜನ ಹಸ್ತದಲಿ ಪಾದದಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ || ೩೪ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಮೂಲರೂಪನು=ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಮನದೊಳು=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಇಹ=ಇರುವನು, ಶ್ರವಣ=ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ, ಆಲಿಯೊಳಗೆ=ಕಣ್ಣುಗಳೊಳಗೆ, ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮನು=ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮ ರೂಪಿಯೂ ಇರುವರು. ಕೋಲರೂಪನು=ವರಾಹರೂಪಿಯು, ತ್ವಕ್= ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ರಸನದೊಳಗೆ=ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ, ನರಸಿಂಹ=ನರಸಿಂಹ ರೂಪಿಯು, ಇಪ್ಪು=ಇರುವನು. ಬಾಲವಟುವಾಮನನು=ಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ವಾಮನನು, ನಾಸಿಕನಾಳದೊಳು=ಮೂಗಿನ ಕೊಳವಿಗಳಲ್ಲಿ, ವದನದಲ್ಲಿ=ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ, ಭಾರ್ಗವ= ಪರಶುರಾಮನು, ವಾಲಿಭಂಜನ=ಶ್ರೀರಾಮನು, ಹಸ್ತದಲಿ=ಕೈಯೊಳಗೂ, ಪಾದದಲಿ=ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಇರುವರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ದಾಸರಾಯರು ಪ್ರಕಾರಾಂತರ ಮನಸಾ ಸಹ ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದ ದಶಾವತಾರಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವಾಗುವುದೆಂದು ಕಡೆಯ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:-

ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವನು. ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಿಯೂ, ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮರೂಪಿಯು ಇರುತ್ತಿರುವರು. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವರಾಹರೂಪದಿ ಇರುವನು. ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವನು. ಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ವಾಮನನು ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯದೊಳಗೆ ಇರುವನು. ವದನದಲಿ ಪರಶುರಾಮನು ಇರುವನು. ವಾಲಿ ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಇರುವರು.

ಜಿನಮೋಹಕ ಬುದ್ಧ ಪಾಯುಗ
ದನುಜಮರ್ದನ ಕಲ್ಕಮೇಡ್ಧದಿ
ಇನಿತು ದಶರೂಪಗಳ ದಶಕರಣಂಗಳಲಿ ತಿಳಿದು ||
ಅನುಭವಿಪ ವಿಷಯಗಳೇ ಕೃಷ್ಣಾ
ರ್ಪಣವೆನಲು ಕೈಗೊಂಬ ವೃಜನಾ
ರ್ದನ ವರ ಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು || ೩೫ ||

ಪದ್ಯಾರ್ಥ:- ಜಿನವಿಮೋಹಕಬುದ್ಧ=ಜೈನ ಮತೀಯರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿದ ಬುದ್ಧನು, ಪಾಯುಗ= ಪಾಯುವಿನಲ್ಲಿ (ಗುದದಲ್ಲಿ)ಯೂ, ದನುಜಮರ್ದನ=ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾದ ಕಲ್ಕಿಯು, ಮೇಡ್ಧದಿ= ಶಿಶ್ನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಇನಿತು=ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ದಶರೂಪಗಳ= ದಶಾವತಾರ ರೂಪಗಳನ್ನು ದಶಕರಣಂಗಳಲಿ=ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ, ತಿಳಿದು, ಅನುಭವಿಪ= ತಾನು ಅನುಭವಿಸುವ, ವಿಷಯಗಳೇ=ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನೇ, ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆನಲು, ವೃಜಿನಾರ್ದನ=ಪಾಪನಾಶಕನಾದ, ವರ=ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ, ಅಥವಾ ವೃಜಿನಾರ್ದನವರ=ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥವಿಟ್ಟಲನೆಂಬ, ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನು= ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕೈಕೊಂಬ=ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಸಂಧಿ ಎಂಬ ೬ನೆಯ ಸಂಧಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು

|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||